

Año XLIX. urtea

123 - 2017

Urtarrila - ekaina

Enero - junio

FONTES LINGVÆ VASCONVM STVDIA ET DOCUMENTA

SEPARATA

Erroibarko aldaeraren inguruan

(4 – Ipar Esteribarko azpialdaera)

Koldo ARTOLA

Erroibarko aldaeraren inguruan

(4 – Ipar Esteribarko azpialdaera)

Acerca de la variedad de Erro (4 – Subvariedad del norte de Esteribar)

About the Erro variety (4 - Sub-variety from the north of Esteribar)

Koldo ARTOLA
Donostiako Aranzadi Zientzi Elkarteko Sailekoa
kmartola@gmail.com

Esker biziak damazkiot lana irakurri eta zenbait iradokizun egin didan Xabier semeari, Euskal Filologian lizentziaduna denari.

Jasotze data: 2017/03/31. Behin-behineko onartze data: 2017/05/11. Behin-betiko onartze data: 2017/05/23.

LABURPENA

Sei saiotan banatu dugun lan honen lehen erdia buruturik –Erroibarren 1980ko hamarkadan bildu genituen datuak hona ekartzeko baliatua–, bigarren erdiari egokitu zaio orain txanda, ibar horren mendebaldean kokatu Esteribarren bildurikoei, alegia, denbora berean-edo jasotzera iritsi ginen ekaiak modu bertsuan azaleratuz. Saio honetan, horrenbestez, ipar Esteribarko Iragi, Urtasun eta Eugi herrietako zein Erroibari dagokion Zilbetiko mintzairen berri damagu.

Gako hitzak: hego-nafarrera; Erroibarko aldaera (ipar Esteribarko azpialdaera) euskara; dialektologia.

RESUMEN

Una vez finalizada la primera parte de este trabajo dedicado a las hablas del valle de Erro, damos inicio aquí a la segunda parte del mismo, compuesta por materiales recogidos en el vecino valle de Esteribar en la década de los años 80 del siglo pasado. A este ensayo, al que damos comienzo en el norte del valle, incorporamos datos recogidos en Iragi, Urtasun y Eugi, además de otros grabados en el pueblo de Zilbeti, del anteriormente citado valle de Erro.

Palabras clave: euskera navarro meridional, variedad de Erro (subvariedad del norte de Esteribar); dialectología vasca.

ABSTRACT

Having completed the first part of this study, on the language spoken in the Erro Valley, it is now time to start the second part, which consists of material collected in the neighbouring Esteribar Valley in the 1980s. Data collected in Iragi, Urtasun and Eugi, and other material recorded in the village of Zilbeti, in the Erro Valley, are included in this paper, which begins in the north of the valley.

Keywords: Southern Navarrese Basque, Erro variety (northern Esteribar sub-variety), Basque dialectology.

1. SARRERA GISA. 2. ESTERIBAR ALDEKO MINTZAIREN EZAUGARRI BATZUK. 3. DATUEN TRANSKRIPZIORAKO OHARRAK. 4. SAIO HONETAKO BERRIEMAILEEN ZERRENDA. 5. IRAGI. 5.1. Felipe Ripa Garcia (F), Salvadora Ripa Garzia (S), Gaspar Linzoain Linzoain (G) eta Gurutz Linzoain Linzoain (Gu). 6. URTASUN. 6.1. José Peña Lesa. 6.2. Antonio Esnoz Rekalde. 7. EUGI. 7.1. Urbano, Purificación eta Anita Egozkue Gaskue. 7.2. Presen Añorga Etulain. 8. ZILBETI (ERROIBAR). 8.1. Ceferina (C) eta Jesus Mari (JM) Iribarren Agorreta. 8.2. José Larrea Olague. 9. ERREFERENTZIAK.

1. SARRERA GISA

Oro har sei saiotan emateko asmoa dugun Erroibarko aldaeraren inguruko lan honetan, behin Erroibarko herriei eskaini dizkiegun lehen hirurak argitara emanaz gero, Esteribarkoei zor diegu orain geure arreta. Hortaz, «Ipar Esteribarko azpialdaera» deitu dugun 4. saio honetan, duela 25-30 urte inguru Iragi, Urtasun, Eugi eta Zilbetiko herrietan bildu genituen solasaldien emaitzak agertuko dira.

Erroko ibarrari dagokion Zilbetin bildurikoak aipatu hiru herri esteribartarretan jaso genituenekin batera emateko arrazoa Pedro de Yrizarrek, 1992an Euskaltzaindiak argitara eman zion *Morfología del verbo auxiliar alto navarro meridional* izeneko lanean, herri hau *Subvariedad de Esteribar septentrional* gisa izendatu izanari zor zaio, horrela sailkatzeko behar beste argudio zegoela iritzita.

2. ESTERIBAR ALDEKO MINTZAIREN EZAUGARRI BATZUK

Hona iritsi aurreko beste saio batean, «Erroibarko aldaeraren inguruan (2 - Hego Erroibarko azpialdaera. Lehen erdia)» izenburukoan, hain zuzen, ibar horretako zenbait mintzairaren eta haien hainbat ezaugarriren berri eman genuen moduan, oraingo honetan Esteribarren hauteman uste izaniko haien aldaeratxo batzuk aipatuko ditugu, horiek oso txikiak iruditu zaizkigula esan ostean.

Dena dela, eta orduko saio hartako batzuk hemen errepikatuko badira ere, oraingo honetara dakartzagun gutxi batzuk berriak dira, zenbait aldiz datuek eskaintzen dizkiguten

laginak zein herritan bildu ziren adierazi dugula. Iruzkintzeko genituzkeen ezaugarriak, beraz, honako hauek lirateke:

L / ll-ren arteko kontua dela eta, hori, gehienetan, palatalizazio automatikoko bustidurari zor zaio ibarraren iparraldean: *bille, elleba* (< *illeba* < *illoba*-tik, antza), *illebete, ma[i]llu, o[i]llo, pille, opille, za[i]lla...* –inoiz *polliki / pollit* hitzek darakusten palatalizazio adierazkorrari ere bai– eta ibarraren erdialdean ere antzera: *aprille, ibilli, illebete, langille, makille, mutille...* nahiz Usetxin bustigabeak gehixeago izan eta, Ezkirotzen ere, *mutile* zein *nabilela* dugun, azken hau *nebillela*-rekin batera. Hemendik hegoalde-
ra, Bonaparte printzeak Artzibarko aldaeraren barruan sartu zuen Ilurdozko herrian, bustigabeak ohikoagoak izan dira: *aspile, bilo, ibili, ilebete, ilundu, estrabile* (*estrabile* ere bai), *urbile...* baina bestelakoak ere aski dira: *izotzille, otse[i]lla, aprille, ma[i]llu* eta *o[i]llar*, besteak beste.

N / ñ-ren artekoei gagozkiela, berriz, hauek ere, gehienetan, bustita dakuskigu ibarraren iparraldean: *esku[i]ñe, ga[i]ña, ora[i]ñik, zangora[i]ño...* nola erdialdean: *Balbiñe, bustiñe, Etsa[i]ñen, iriñe, larra[i]ñe, Zuria[i]ñen*. Ezkirotzen baditugu, haatik, bustigabeak ere: *Antsoainen, ine, urrine...* gutxienez, Ilurdotzen bezala: *altzine, berjine, inik* eta *inen, pinu* eta *pinedi...* nahiz herri honexetan *burdine / burdiñe, irine / iriñe, larraine / larrañe, mine / miñe* eta *zurginik / zurgiñe* moduko kasu bikoitzak izan.

Tz > tx txandaketa ageri da hemen ere batzuetan: *erraten txioten / etxiguten maite / il txire / iten txien / eman txireken...* Hemendik ekialderanzko norabidean ere noiznahi aditu ditugu era honetako txandaketak.

Tz dugu, batzuetan, zenbait hitzen hasieran: *tzerriki, tzirrikili, tzilintzatu, tzerri...* mintzaira hauetan aski ezaguna den moduan. Ibarren hegoaldeko Ilurdotzen ere aurkitu genituen horrelako batzuk: *tzerri, tzori, tzakur, tzilintze, tzorroztu, tzintzerie...* adibidez.

Tz dugu orobat, ustezko arrazoirik gabe, hitz batzuen barnean, bokalen arteko z baten lekuan: *botza, itzaun, gitzonendako, bota tziona*, kasu. Hemendik ekialderanzko norabidean ere behin baino gehiagotan hauteman ditugu gisa honetako tartekatzeak.

-tu bukaerako partizipioei geroaldiko atzizkia eranstean *-tiko* dugu, ia salbuespenik gabe: *arpatiko, errezatiko, kantatiko, mintzatiko, oroitiko, pensatiko, yolastiko...* baina *mintzatuko / mintzetuko* aditu dugu Usetxin, eta Ezkirotzen ere *-tuko* aurkitu genuen behin bederen: *zautuko*.

-tu bukaera horrixeko ‘behar’ eransteak *-tiar* du emaitza: *pagatiar, aitiar, sartiari, paratiar...* eta *-i* bukaerari eransteak, berriz, *-iar: ibliar, torriar...* kasu.

Bat zenbatzailea ez dugu Esteribarren adjektiboaren aurrera igarota ikusi, aldiren batean edo izan ezik: *bada orai bestze mereziñe bat ona* (Leranotz) edota *arri bet gaitze* (Ezkirotz), Erroibar aldean zein honen ekialderantz maiz ikusi dugun moduan.

‘Erraten dute’ > *errateunte, errateute, errataute* dugu hemen, lehenengoa hemendik ekialderantz bezala; bigarrena, trantsizio-puntu bat markatuz agian, eta hirugarrena mendebalderantz, Odieta eta inguruko ibarretara begira.

‘Uste’ aditzaren mendeko esaldiak *-(e)n* hartzen du hemen ere, Erroibarren bezala. Jarraiko adibideak Ezkirozkoak dira: *nik uste erraten tzen / nik uste Larrasoñara fain tziren / nik uste oiek ere Larrasoñera torriko ziren*; hurrengo biak Usetxikoak: *senarra, nik uste orgöa zena / gaur beño usteunt bero geiago iten tzuen*; eta Erreakoa azkena: *bat o bide ustet izein tzen*. Baina, ibarraren mendebaldean joera hau aldatuz ote doan gaude eta, Usetxin adibidez, lehen aipaturikoez gainera, *nik uste bertze denek yaten dutela* gisako esaldia dugu, eta Leranotzen ere antzera: *nik uste nuen gazteago ziñela zu*.

‘Jakin’ aditzarekin ere emaitza bera jaso genuen Iragin: *etzenekien Emilio eugitarra zen, zuk?*

Zenbait aditzekin *-t(z)era* aditz-izena suertatzen da; hona adibide batzuk: *maten tzuten yatera* (Saigots), *ez gina atrebitzen yardukitzera* (Agorreta), *enpeñatu nitze ikestera, eskribitzera nere izena / ezkaizkiela utzi tentazioan erortzera* (Inbuluzketa), *alketzen nitze torritzera, tortzera* (Errea), *kortejatzera lotsatzen naiz eta kortejatzera ez lotsatu* (Zai). Ditugun beste biak aski hegoaldean den Ilurdozkoak dira: *biorra galtzera zago eta eskindu zio yatera*.

Partizipio burutueta *-(r)ik* izan ohi da bukaera (tartean erdal mailegu ugari): *amasatuik, apolillatuik, berotuik, garbituik, geldituik, inguretuik, kargatuik, nekatuik, pasatuik, prestatuik, sekatuik, tapatuik...* baina *-ta* ere bada batzuetan, Erroibarren bezala: *eldute, ezkontute, gogortute, kendute, paratute...* Hauek, baina, urriak dira.

Pluraleko ergatiboa gutxitan azaltzen da, baina badugu zenbait adibide: *aitetamek etzakiten / etxekuek ere ikastolara eramaten dute* (Iragi); *frantsek man tzutela su / berroit’amar urte ta goitikoek? denak!* (Urtasun); *utziaute atzentzera, uskera, denek e / biorrek eta yataute* (Eugi); batzuetan zalantza agerikoa da: *oí, denek, denak erten tzutela bai* (Zilbeti). Inoiz, gainera, eta bitxia bada ere, beharrik gabe emanik dago: *frantsesek ebendik itzuli zelaik* (Urtasun). Baditugu ere *ume ttikiek ikesten ute* moduko adibideak, adibidez, baina holakoetan ezin jakin *-ek* horiek nahita erabiliak diren hala aurreko silaban *i* edo *u* bat izateari zor ote zaizkion.

Zenbait aldiz, ‘nor-nori’ saileko adizkiek ukituriko izenak edo izenordainak datiboz gabeturik dakuskigu, hori beti horrela gertatzen ez bada ere. Hona adibide batzuk: *eztakit nola zaioten ori eta eztakít borda nola zaioten oiek ere* (Urtasun); *bertzeak eztakít nola zaiote baina baita nola zaio orai orrei?* ere (Eugi); *ta, bueno, etxaurre nola zaio?* eta *eztait nola zaion, nola...*—hau da, ‘nola erraten zaion’ edo ‘nolako izena duen’— (Leranotz). Datibodunak ere baditugu: *nola erraten tzaio a...* ‘*nuera*’i? *erreña?* (Iragi); *eztakit nola zaion, lekuei, e?* (Urtasun); *ori da... nola zaño? zakio orrei, mazteki orrei?* (Ezkirotz). Eta hegoaldeko Ilurdotzen ere joera bera hauteman genuen: *Iruñeko karrike bat, zaio Estafeta –zaio, el nombre, que se llama, zaio– Estafeta* bildu baikeen, alde batetik, baina baita *nola zayo yunkei?* bestetik.

Dena dela, honaino aipatuez gainera, orrietan barrena murgildu ahala zer iruzkindua dela iruditu zaigunean, uste hori oin-ohar bat edo besteren bidez eman dugu aditzera.

3. DATUEN TRANSKRIPZIORAKO OHARRAK

Bokal batzuen itxierak: *a* eta *e* artekoa *ä* idatzi dugu; *e* eta *i* artekoa *ë*; *o* eta *u* artekoa, *ö*. Inoiz, *i* eta *u* artekoa aditu uste izan dugunean, *ü* idatzi dugu.

Azken horrek bitxi samarra iduri badezake ere, oroitarazi nahi dugu Bonaparteren eskuizkribuetan hitzek artikulua hartzean zer-nola jokatzaren zuten adierazteko hark berak idatziriko orrian¹ zera irakur daitekeela: «Uriz: á, eá, ía, oá, úa», azken honen kasuan, *u*-aren gainean eta tildearen azpian, puntutxo bat agertzen dela.

Ia aditzen ez diren hotsak, honen aurreko saioan egin bezala, parentesi artean idatzi ditugu. Zalantzarria iruditu zaigun hitzaren ondoan, parentesi arteko galdera-ikurra (?) idatzi dugu eta harridura sorrarazi digunaren alboan, harridura-ikurra (!). Halaber, pasarte ilun batzuk parentesien arteko eten-puntuak idatziz [...] ekidin ditugu.

Beste kontu bat da galdera-ikurrena. Irakurlea ohartuko denez, zeinu hori ez dugu soilik galderetan erabili, baizik eta berriemaileak zenbait esaldiri galdera-itxurako intonazioa eman dion hainbat alditan ere bai.

Azkenik eta gure ohiturari jarraikiz, bi eratako azentuak erabili ditugula esan beharrean gara: indar edo intentsitate handikoa bata (´) eta hori baino txikiagokoa bestea (˘).

4. SAIO HONETAKO BERRIEMAILEEN ZERRENDA

Iragi

Felipe Ripa Garzia, 1922an sortua

Salvadora Ripa Garzia, 1937

aita: Iragi / ama: Larraingoa (Erroibar)

eta

Gaspar Linzoain Linzoain, Salvadoraren senarra, 1932

Gurutz Linzoain Linzoain, 1924

(hauek Eugin eta Iruñean sortu, hurrenez hurren, baina gaztetan Iragira etorriak)

gurasoak, biak iragitarrak

¹ *Bonaparte ondareko eskuizkribuak...* izenburuko liburuen azalean ageri da hau. Ik. Pagola, Alkiza, Beola, Iribar eta Iribar, 1995, 1996.

Urtasun

José Peña Lesa, 1912

gurasoak ere, biak urtasundarrak
eta

Antonio Esnoz Rekalde, 1917

aita: Urtasun / ama: Sarasibar

Eugi

Urbano Egozkue Gaskue, 1914

Purificación Egozkue Gaskue, 1908

Anita Egozkue Gaskue, 1916?

gurasoak ere, biak eugitarak
eta

Presen Añorga Etulain, 70 urte inguru

gurasoak ere, biak eugitarak

Zilbeti (Erroibar)

Ceferina Iribarren Agorreta, 1922,

Jesus Mari Iribarren Agorreta, 1935

ama: Zilbeti / aita: Eugi

eta

José Larrea Olague, 1910

gurasoak ere, biak zilbetiarrak

5. IRAGI**5.1. Felipe Ripa Garcia (F), Salvadora Ripa Garzia (S), Gaspar Linzoain Linzoain (G) eta Gurutz Linzoain Linzoain (Gu)****Biztanle-kopuruaren eta euskararen inguruan (1989)**

– Eugin, hau baino handiagoa denez, jende gehiago ere bada...

G: Jendía badá, labeún... emén, ògeitá?... òita bíde gaudé ta Eugín badíre labéun. Bèño... Eugín? gérrak gáldu zuen. Géro, bazirén, jendéak, aitémek etzákitén, orí... erdaráz? ta semèk berríz, e! uskéráz etzúten iten eré... mílitarr ásko-ta sartú zen, ta perségitu zutéla áiek órduen, juan tzén urte oétan. Éz-ez-ez, emén konsérbatu de, Iréi, Iréin e... bàlle öntán? Iréin iten duté orági². Orái guré alába dagó Eugín andéreño, ta... úme ttikiék ikésten uté, géro, jutén diré eskòlará ta géro...

– Bai, behar da giro gehiago, ezta?

2 Horrela aditzen uste dugu; *orai* izan daitekeen ustea baldin badugu ere, bitxia da benetan.

G: Bai, espáñolez eré esatèa dá, edo esáteuntená: ‘continuidad’ o nóla?...

– Bai, ‘esate’ hori ez da hemengoa, ezta? hemen ‘errate’ ez?

G: Bai, erráten; esán naiz³, áu erraten dá errátia baño.

Jatorria eta lagun batzuen aipamena (1989)

– Ezagutzen dut Ezkirozko euskaldun bat, Domingo Bizkai, Iruñean bizi dena; baditu 79 urte edo hola.

S: Gúre osábak e bazekí.

G: Ok é bazuztén o, órta, aiék iten tzutén uskéra... ba! españolík etzutén íten! il tzíren, bèña... bàña arrónt uskéra! Eskírotzen.

S: Óngi, uskéra óngi zakitén aek; bèña aék il tzíen.

– Bai, Esain zuten apellidoa.

G: Esáin! onèk amoná? onén amóna zén Erreáköa, ta orgó... Esáin, onén amóna zén Esáin, ta orr eré zutén onén amóna an, anáia zutén? pf! te óiek e... uskéra iten tzutén oik, il tzíren.

– Eta gero, beheitixeago oraindik, aurkitu nuen Ilurdozko bat.

G: Ilúrdotzén eztá uskerik.

– Ez, baina joan den urtean hil zen bat 93 urtetan, eta pixka bat bazekien.

G: Lekunbérri?

– Ez, Lekunberri herri sarreran dago; hau Joaquín Garrues zen, fraide salesianoa.

G: Garrués, e?

– Bai, Garrues Goñi zen hura, bai.

S: Álaxe da; úskera ái de...

G: Uskéra guré⁴ geós, ya, eméngo uskéra akábo!

– Herri hau, gainera, ttikia da eta...

G: Ézta ba... bueno, eztaiké ere! arrún e... gatzéna? emerétzi urtéköa, gúre alába gáztena.

– Eta bertzeak, nora joan dira? Iruñe aldera eta...

G: Bai!... atéra kanpoá, bai! atéra.

S: Ta oiék... estudié-? estudiánt? Irùñe aldeá? eta, bàna aú berríz anderéño dagó? Eugín? ta eztakít nòiz artió egòin dén? etxékuek eré ikástolará erámaten duté? te, gúk biók e...

– Zuek biek zarete hemengoak?

S: Ní eméngo alabá, ta áu Eguíköa da.

G: Ní Eugíkoa; Emilio ta ní Eugín... Eugíko iragitarrák, Eugíko basérri betékoak. Eguín, basérriétan geldítu zen úskera, karríken déna... éztu iten.

3 Bitxia iruditzen zaigun hori ‘esanik naiz’ izan liteke, agian.

4 *Gulé* aditzen uste dugu hor.

Eugiko aditz alokutiboaz zerbait (1989)

– Lehen egunean, Eugin, Juan Esteban Pérezkin egon nintzen; 81 urte ditu.

G: Labetanói ta bát úrte dózki?

S: Bat-, batú?

– Bai, arront majo da, maitagarria...

G: Bá-bai-bai-bai; or? gízona, gízon ederra da ori.

– Ikusi dut, Eugin, gizonek gizonekin hiketan egiten dutela baina emakumeekin ez, ez dakitela, formak igual erabiltzen dituzte.

G: Eeeztúte íten, ez. Biño... Juan Éstebanén arrébak? Juan Éstebanén arréba átek, ikétan, makúmekin, maztékikín íten tzuén ikétan? ba, mmm! íten tzue.

– Bai, e?

G: Emén, emén dá neré goñáta, emén diogú goñáta... Juan Éstebanén arréb'aten alá-ba, goñáta. Ta orrén amák itén du óngi-óngi te, badúgu... alábai ta au ikétan aitzén da. Ta 'in tzán' ta 'karri ín' te 'in dún' te...

– Non bizi da?

G: Orái... Irúñean, semé batekin eóten da.

– Badakizu non? joan ninteke-eta bera ikustera, Juan Estebanek berdin ematen baitu: 'etorri zuken / etorri zuken; etorri ginuzken / etorri ginuzken'...

G: Aaa! Juan Éstebanék iguál eztú ála ikési izén beñá, beña Juan Éstebanén arrébak, eta bádu gañéra... ikétan oitúra du, ála báita. Alá baitá orái yénde... gaztégiá izén ori.

– Eta badakizu non bizi den?

G: Badakít etxéra juáten? ta eztakít ze... orí.

– Eta apellidoa edo telefonoa edo?

G: Bai, teléfonoá... teléfono badákit; óla: oiteséi, oiteséi, òitemaita séi.

– Eta apellidoa edo?

G: Apellidoa Pérez, Pérez Bidaurréta; Epifánia Pérez Bidaurréta.

– Bere izenean egonen da?

G: Ez, e... semíain izenían egóngo da⁵, Beltzaréna izén biarko.

– Orduan andre honek nokako erak eman ahal izanen ditu...

G: Oi é, okéi denéi iketán asten daiéla.

S: Eta 'guaié'? ta, 'karri ún'? te, bétí...

G: Géro orí, Pérez orí, uste út e, úste, e? eztút e... opátzen segur-segur nóndik torri zén Pérez, beño usté ut e portúges... portúgesa, eztákit; aláxe izein dé?... Eeee, Juan Éstebani ait'íten diót, usté utéla Galízietik, beño Galízierá... ník eré, emén, Urépeleko néska báti aitu níón? Peréz, eztéla... españóla; Galízietík tórri eta, báí baño Galízierá Portúgaletík pástuik iz(e)ín tze, por cuenta del apellido, óiek.

– Pérez hori hor sartu izana izan daiteke gazteren bat...

G: Guárda!

– Bai, guarda edo karabinero edo...

G: Guárda... guardá semé bat èzkondúte geldítue... eon biár tzuén emen.

5 Ikusgarria, agian, gu bere mintzamoldera hurbiltzen saiatzearekin batera berak ere gurera gerturatzeko egin ahalegina. Guk 'egoín' erabili '-egonen' idatzi badugu ere– eta hark 'egongo' erantzunik. Ez zen era horretan jokatu zuen aldi bakarra izan.

Saigosko andre baten aipamena (1989)

– Eugin bada ere Saigosko andre bat, Catalina.

G: Bai.

– Ustez Saigotsen den bakarra.

G: Ze! uskéra iten dú Catalínak?

– Bai, ongi.

G: Geró, Gaskuén bizituek díre oiek e, geró Gaskútik ezkóndu zén Eugíre berriz.

– Bai, Eroseta Bordara.

G: Botéia da...

– Bai, ur azpian⁶.

G: Eee, úretik kanpóan? beño botá zuten.

– Ba ongi egiten du andre horrek.

G: Bai? iten dú?

– Bai, erraten du kasik atzendu zitzaiola baina, Eugira ezkontzean, errekuperatu zuela.

S: Senárrakín iten tzún úskeraz.

G: Senárrakín étzen eeee... érosetatárrak. Ba! géoztik eròstatárrak e, uskéran... maiztiár tzién o, ok érderik ezta izén, betí uskéra man.

Miru bat ageri (1989)

– Hara, zer ote da hori?

G: ‘Milano’, gú errát-, esáten dugu.

– Hori da? zertan ezagutzen da, triangelu horretan edo?

G: Triangúloan, bai.

– Buztana edo, era horretan?

G: Bai.

– Zertan dabil?

G: Tzòri rapáza, arrápatzen nunái.

– Txitaren bat edo?

G: Ba! orái ez tzíteik e... orái ezpáite txíteik eta.

– Orduan zer, sugeak edo?

G: Súgeak eta sagúek eta, oláko gáuzak etá.

Inguruko mintzairen arteko gorabeherez (1989)

– Zuketan yardukitzean igualtsu egiten duzue hemen, Leranotzen eta Usetxin, ezta?

G: Bai.

– Baina, hiketan arituz gero, zuek erraten duzue, anaia bati, e? ‘nik eman nioken, aitari, sagarra’ eta ‘aitak eman zireken niri’, eta ‘atzo neri bota ziekireken sagarra’.

G: ‘Bòta ziakiréken’, bai.

– Baina Usetxin eta Leranotzen, ‘nik eman niota, aitari, sagarra’ erraten dute...

G: Ai! báibai-bai-bai.

6 Hanka sartu genuen guk hor, urtegitik kanpo geratu baitzen etxe hura, berriemaileak esan bezala.

– Eta ‘aitak eman zireta neri’ eta ‘neri atzo sagarra bota zaikireta’.

G: Izúgarríe da, e? ta, Eugítik onára? eztá berdin itén, te emén te Egózkun eztá berdin itén, te Usítxin t’émen ere ez. Badá, ník zé itzen ere, zértako díren... zenbáit gáuze eztié berdínek erratén.

– Bai, beti herri batetik bertzera...

S: Béti, kanbiétzen da, bai.

G: Ta ökén ámak? mmm... Bálle Erróköa báitzen, ta òken ámak? Ballé Errón ta emén eztá berdin iten; ta okèn amák, bazítuen. Ta geró? okèk etzutén ikési óken amái e... sóbra áundie uskéra. Òken amák, onéi, erràten tzióñ? e... ‘krázia’, entrádaí, ta géro, kuàdraí? erràten tzióñ ‘estráilia’. Okék? ókek eztuté sóbra ikési óri.

S: Ez, ta estrabília erran duú, gúk béti erran duú estrabília; bai, iguál eskápatzen tzaizú kuadrá e...

G: Onék bee uméi erákutsi díóte óla, ‘cuadra’ ta ‘entrada’ ta, bai [...], bèño onén amák? betí olá esáten tzuen: ‘estráilia’, kuàdraí? ta, entrádaí erten tzióñ? óri... nóla esan dút? ‘krázia’⁷. Orí (y)a... òken áma, angóa zen, Ballé Erróköa, bèño... Ballé Erróko uskéra? zakàrragóa da eméngöa beño.

– Bada diferentzia Urniza aldetik Mezkitritza, ezta?

Bádu, e?

– Eta Aurizberrira?

Buf!

– Aurizberrin, zuketan, ‘zuk eman darazu sagarra’ eta ‘atzo eman zindara’ aditurik nago, z fuerte batekin.

G: Eeee... Aurízperrí, Aurízperrín itz ín duté? Aèzkoán uskéra géiao, Aézköan eré uskéra zakàrra úte? fardél bat, uskéra...

– Erraten dute, orobat, ‘nik aitari eman dakot, zuk eman dakozu’ eta...

G: Oooo! báí-bai-bai, bai, Aézköan, Aézköan alá uzu.

– Bai, eta Mezkitritzen eta Lintzoainen azken forma hauek ere badituzte...

G: Báituzte báí, ángo uskéra záka-, uskéra zakárroa báitö! eméngo uskéra, e... políta baño yágo Ulzámako ta.

– Beraz, hemengo kontua da, hiketan, hitzaren bukaeraz gainera, *i* bat tartekatzen dela: ‘ziekireken / ziekirenen’...

G: Eztá pollíta óla?

– Bai, bai; orduan, zuketan...

G: Ni é, aixtíen esán dizuténa, emén, Ballé Errón ta, Aézköan ta iten duté? moztén túte! ta... in zúten, ze? e... móztuik, errándako kuénta; ará!

Gu: Ta errándako kénta? oái, bèño orí du, Usítxin bazíe, e?

G: Ba! orí erratekó Usítxin eztéla emén bezálaköa iten.

Gu: Ez-ez, ain úrbil-ta, e?

– Bai, hiketan erraten dute ‘hi, Manuel, atzo aitari eman niota’.

Gu: ‘Emàn nióta’, óiek.

– Bai, Usetxin; eta zuek ‘eman nioken’.

Gu: ‘Emán nióken’, bai.

⁷ ‘Eskaratzé’tik ote da hori? 2016an Gasparri egin diogun bisitan hortaz galdetu eta hitza ezezaguntzat jo du, horren ordez *beitegie* zein *arditegie* emanaz.

– Eta zuek ‘aitak eman zireken’ eta haiek ‘eman zireta’. Martin Marmaun gurbiztarak ere ongi egiten du euskaraz eta hiketan badaki gainera...

G: Orrék eré olà iten dú? óri, óri... errándako kuénta⁸.

– Hori ere zuen antzera mintzatzen da baina, hiketan, ‘etorri nintzen’ errateko, ‘etorri nute’ dio, hemen ez bezala.

G: Torrí núde?

– Bai, zuek, gizon batekin mintzatzean, *-ken* bukaera erabiltzen duzue eta berak *-te*: ‘ni etorri nute’, ‘gu etorri ginduzte’ eta hola. Diferentexego ematen ditu forma horiek...

Gu: Ba! ézta arrítzeko orí!

– Ez, ez, ez.

Gasparren koinatu Felipe agertu zenekoa (1989)

G: Non dúzu beebiliá? bèrebiliá nön dúzo?

– Hor, hor utzi dut, etxe horren ondoan, lehenbizi han deitu dut eta...

G: A!... bai, èta eztá ñorr ór?

– Inor, inork ez du erantzun, ez atarira atera eta...

G: Ez, eztáit, bèña izén balirá atráko ziré. (Felipe Ripa agertzean): Au beré, au bére anaiá da.

F: Eun ón! zèr modúz?

– Ongi ta zu? zer, bueltattoa emanik?

F: Aaj! ta nèketán!

– Neketan? bero egiten du eta...

G: Eee... ízter, ízterr-ezurretík opératuik-eta daó ta eztá... jo! eztá óndo⁹ yártzen.

F: Eztí(r)e oañó beróak ikerátu néi béñ ere! úda izénez géro, udá náiko izénez gero.

– Baina egun hauetan sobra bero egiten du...

F: Bai, berótzen dú bai. Eérki, itzúli batén¹⁰ matéria?

– Bai, galderatxo batzuk egin nahi nituen eta, euskarazko gauza batzuk eta...

F: In tuzú?

– Bai, esker mila.

Zubiriko eskola-maisu zigortzailea (1989)

G: Agorrétan... Agorrétan badá gizona bat, Jesús Elkáno. Séi urtékin, Agorrétatík, àsi men tzén eskolará, Zubíri. Eztákit, maíxtra erràten dúun?...

– Edo maixtroa.

F: Ta erákusten áek ere!

G: Erákústu nai; kastígetzen! ói-ói, zé mixérie! Oí! esáten du bérak: ¡Qué mixeria aquello! no sabíamos ni una palabra, en castillo (sic), y nuestros padres no sabían

8 Era jarraitu xamarrean erabilitako ‘errandako’ hori bitxia iruditzen zaigu, ‘erraniko’ itxaron beharko zela-koan edo.

9 Hona berriemaileak egin egokitzapenetako bat, inguru hauetan, ohiki, ‘ongi’ baizik ez baita aditzen.

10 Jakingarria, agian, *-t(z)en* bukaerako aditz-izenen bati egokituriko osagarri zuzenak genitiboa hartu izana Iragi moduko herrixka batean, Bonapartek ‘Erro’ko aldaera deitu zuen mendebaldearen muturrean bertan.

castellano y él ¡castiga! y ¡oi-oi qué malo! ‘maíxtro’ esáten duté ori!... ¡qué cabrón era aquél!... ¡si le cogería ahora! con seis añicos ¡y asustaös los de Agorreta! los de Zubiri ya sabían castellano, pero nosotros no.

Y ¡cómo nos castigaba!... y no sabíamos ni por qué nos castigaba, con seis añicos... ¡qué cabrón! ¡si le cogería ahora!... Baitú? irùtan zé? amár úrte ba an pastúik, íñik; Jesús Elkáno¹¹. Te eztú iten órai uskérarik emen!

– Ez-ez-ez; behin erran zidaten bazela bertze Elkano bat Saigotsen, ez? edo Agorretan?

G: Lengúsuak díra, Agorrétakoá, orí Agorrétaköa da, bèño... Saigötsen baitúzte lengúsuak, bäi, Elkáno bai, lengúsuak díra. A! gizon óna, e? óso gizon óna Jesús oi, gizájöa!... po! órrek, geró, zérbait sufrítuik dauké beré denboan.

Donostian egoniko aita kaputxino zubiritarra (1989)

– Eugiko Juan Estebanek uste zuen, euskara kontuetan, Agorretak eta Saigotsek gehiago jotzen zutela Zubiri aldera Eugi aldera baino...

G: Bái-bai, Zubrí álderá.

– Hurbilxeago baitira...

G: Ta, Zúbrin? orái duéla... labói úrte etzenún aitzén bâtre-bâtre, bâtre etzén uskéra. Zubirín, gáldu duté an aspáldiko! ya eztá eskuáldunik. Ór badagó, bai gór, badá... kaputxíno át e... Zubiríköa.

– Bai, ezagutzen dut, Donostian egon dena.

G: Óri, Donóstian e-, an, án izéndu da bàdakít zé! Orrék iten du ónngi uskéra! bèño ikéskie gero, e?

– Bai, Lekarozen eta egona baita...

G: Oyanárte. Ta máite du uskéra! ta, buuu!...

Egozkueko balizko euskaldunetz eta Aleman sendiaz (1989)

– Egozkuen badira euskaldunak?

Gu: Egòzkuén? bai, bèño eztiré órköak [...]. Beño ézta órtaköa, ór bizi dá beño ézta órtaköa.

G: Urdázko... Urdáz o, Urdazúbiköa dá.

– Bai-bai-bai, eta emaztea du Itsasuko edo Kanboko edo inguru horretakoa¹²...

G: Alemán, Alemán da ori; Alemán famíliá aundíe da naskí [...], euskéran, profesór bat ére... apéza, orrén... yendákítan.

Gu: Geró, sekretàrio ere báí?

G: Etxalékukó se-, sekretàrioá zé? Etxalékun egon tzén? oién... osába.

Gu: Osába, ta orái, geró? geró arrén semearí?...

G: Arrèn semeá? or dá sekretàrioá. Au, apéz oí, apéz orí sorík, arrén... elléba izáten da.

– ‘Sorik’ hori hemen erraten da; gük ‘behintzat’ erraten dugu, ‘al menos’.

11 Jesús Elkano Esain honen lekukotasuna bildu genuen 1987ko uztailean. Hona gure arteko solasaldia: - Y eso ¿a los seis años? - *Que nos pegaba, castigar... si hablábamos vasco. Todos estos caseríos, cuatro caseríos, no sabían castellano, y allá de rodillas, je!*

12 Guk gogoan genuena eta berriemaileak zuena ez zen lagun bera, argi dagoenez.

G: Orí gertútu itén da, zuéi gertútzeko.

Gu: Eta, Ultzáman? ‘beñépin’, ‘guk beñépin’...

G: Te profesóre fierrá omén da óri, arrónt fuértèa.

– Zein? nor?

G: Eeee... Aléman; zaùtzen duzú?

– Bera ez baina familia bai, zerbait.

G: Bai, erríen ginuén? Lekúnberrín in tzutén konkúrsoa, aspáldi onetan, iaz. Ta, ník ee... badugú semé zarréna, ezkónduta dagó? Iruñeko... neská bateki. Irúngo (!) nesk’úre, así men tzén uskéra ikésiten; aitétamák bulkátu nai zitú? bèño berák etzituén uskéra ya... Bigérren kurtsóan? ta óri... gertátu men tzakióan ála, Aléman. Ta, óri fierra zéla! betí ere, jóe!... Lekúnberrín esáten dió orrék nóla, err(e)í-? nóla erráten tzaió a... ‘nuera’i?... erréña?

– Erreina, erraina...

(Gasparren alaba): Lekunberrin éz; émen eré, e?

G: Da nerí? Lekúnberrin ginén? ta, nerí? erráten diré nere erráinak orduán: «Ori dé? Alemán». Segídoan, Alemáneki astén gara izketán, Alemán ta... géro Arrizibitá? bíek zirén, Arrizibita... Gorrítiko apéza zen. Àsi giné izketán ta, «Aizú, zu, gogórta omen tzára». Eeee... «Nók esan dizuté, o?». «Oláköak». «Ba! badákit nók! pa! ta, nún da?». Ta «ántxe, nún daón». Órtan guré erréñak beézten du gi(b)éla? ta gúziek párrez!

Herritik at legokeen euskaldunen baten galdez (1989)

– Iruñean izanen da herri honetako norbait galdekatzeko? honaino etorri gabe?

G: Eméngo erriétaköak ya, ádin aundiín te.

Gu: Ádin aundiéki, bai.

G: Gúk badúu izéb’at e, daóna [...]; senàrra zuén? senàrra zuén órgoa eta...

Gu: Riezuko, Estéllerriköa.

G: Uméik etzutén izéndu, bèño gurekín? béti uskéraz mintzétzén dago, èztu sékule gáldu orrék, uskéra itekó.

Gu: Badú orrék, labètanoéite, zénbat urté tu orai?

– Hemengoa da?

Gu: Eméngo alába bai, emén, emén... emén jaióa.

– Eta ongi egiten duela díozue...

G: Bai, bai, ongi; iguál orái, bakizú, torpétui(k) izein dé? bíño gurékin eztú sékuletán ásten érdaraz, béti éuskeraz!

Gu: Bai, senárraki béti erdéraz!...

G: Senárrekin erdéraz? ta gurékin uskéraz, béti!

– Eta Burlatan edo inguru horretan, izanen da norbait? edo Zubirin edo...

Gu: Eméngoík? Zubirín éz... ézta. Or, Eugíköak bai, Burlétan ta orí? bai, bèño ór ez.

– Eta Iruñean ere ezta izanen Iragikorik?

Gu: Iràgikoík? ez, orí? orí te bértze bat; bèrtzea eré? bértzea eré ya xàrtu zéla, etx óntako alabá...

G: Ba arrék, ordúe(n) baditú, igual ttú larogéita amábortz úrte dit(t)ú.

Gu: Etx óntako alába, e?

G: Béti ai zén orái eta, ez, kanbiátui tzire.

Pedro de Yrizarren aipamena (1989)

G: Orí, nórr e... errán duzu delá?

– Bai, Azkoitiko seme bat, Pedro Yrizar; aspaldi dabil holako gauzak biltzen, dialektologia kontuak direla eta...

G: Lán zallá idúritzen ba, e? delíkатуik izéin de-ta lán ok íteko.

– Bai, hala da; duela bortz bat urte hasi nintzen bera laguntzen eta horregatik egin dizut Eugiko Epifanía andrearen galdea.

G: Bai, bétí ere, Epifániak... èzta alá? Epifanía izán dela ikétan maztéki aunítz eta ók... xarmánki, Epifanía, Juan Éstebanen... arréba da.

– Hori da lehen erran duzuna, ezta? telefonoa-eta eman didazuna, ez?

G: Bai, teléfoñoa emán dizudéna. Orí makúme gaixóa? ta, búrue ongí dáuke orrék oráñik! Zúk errán zozú Juan Éstebanengatik zaéla; Juan Éstéban, anáia gaztia dá Juan Estéban. Ikétan aitzén da...

6. URTASUN

6.1. José Peña Lesa

Gurasoak nongo (1986)

– Zure aitatak, nongoak ziren?

Ta neré aítá zán Inklúsekua, e? ta áma, ètxekuá, Urtásunguá. Bàña aité, aité egon tzén Amérikétán, ta Amériketaík itzúli zéla, e? espòsatu zén... née amaikín.

– Eta ama etxekoa, Urtasungoa...

Amá etxékua, bai, amá e(t)xékua.

– Orduan zuk etxean ikasi zenuen euskara, aitamekin, e?

Ník ikéxi nuen, ùskerá? amáikin. Ámak... zakín gútxi erdéra, zakín bèño etzébine; yá zabi(l)tzén... arrónt ongi, e? uskéra.

– Amak hobeki euskaraz, e?

Áma, áma, uskéraz, bai, arrónt uskera!... alá ikasié.

– Aitak ere ongi jakinen zuen denbora haietan...

E? aíták bazakín bíek óngi, e? uskára ta erdéra.

– Non ikasi zuen? herrian?

Bai, Ùrtásunen eon tzén, zènbait urté, eztákit zénbat urté pasa zituén an, bértze é(t)xe batéan, an.

– Eta aita, txikitatik eraman zuten Urtasuna? edo bertze herriren batera?

Urtésunen egon tzén... naskí best étxe batean, Luzénia záio, besté etxe ortán etá? artán eon tzén, e? nère áitá.

– Baina txikitatik eraman zuten Urtasuna...

Ttípi-ttípitík Inklúsetan, Inklúsen. Geró? Urtásun, ta àndik juañ tzén? Ámerikétara. Ta án eztakít zénbat urte pàsatu zituén, séi edo zàzpi úrte o... eztákit! zénbat pastu zitué.

Gaztetan ardiekin ibilia (1986)

- Gaztetan ibili zara ardiekin?
Bái-bai, bai; amaláu urtiak ártio o óla.
- Nolako bizimodua zen hura? konta ezazu pixkat; noiz jaikitzen zinen...
Nòiz yaikí? yaikí? yaikí, bái yaikí bein ére... goizetik yàikiten nítze, eta lanéan àsten nitzén? jéje!... pentsá azú; te gàbas ere bái!
- Nola?
Gàbas ere bái, gábes... lànéan.
- Goizean goiz jaiki, ardiak hartu eta oihanera?
Bai, oiénéa.
- Nora? konta ezazu pixkat; nondik edo?
Oianéa ta, egún guzié, màten tzitén e... mèrendúekí? ea! juàten tziré eun gúzikó! ta geró? ártséan, arrátsian yá, etórtzen tziré(n)... árdiekín etxerá, arts artió? úti kanpóan, e? kanpóan egún guzie... ardiéki.
- Eta hori, urte gutiz?
Éztakit zé-, zénbat úrte izein nituén, utzí nituélai; bíde o ìru urtéz, ibili giñé árdiekin gero, lanéko gàuze izen ártio, e? ardiéko gàuze izen emendík?... lanéa.
- Ardiak jaizten zenituen?
Bai, gaitzíndu ittút ardiék, gaitzítén gíndue¹³, bai; erdízen nittuén, umíak kéndu!... te geró gaitzítén nítuen, gaztá zenbait itéko.

Gaztagintzaz zerbait (1986)

- Egin duzu gaztarik?
Ník ez, ní ez; ámak itén tzitue.
- Eta ikusi duzu egiten?
Bai, itén bai.
- Kontatzen ahal duzu nola egiten zuen?
Ya! gaztá? pues, itén tzutén... kentzén tzutén ardiéi, eztákit nóla zaioten óri! óri ere bear zé, e? je! èzpeitakít ník, olá...
(Emaztea): El cuajo, pretaba bien...
El cuajo, sí, pero que no sé cómo se llama en vasco ahora el cuajo.
- ‘Gatzagia’ edo?
Bai, botàtzen tziotén?...
(Emaztea): Gatzágie...
Katzégie! gatzégie zaikio; astéko ta tí-ta, tì-te zutén? ta arrekí, arrekín fluitzèn geró? loditzen tzén, e? te itén tzén gaztá eskúz!... eskuz, itén tzute.
- Zertan? ontzi batean edo? nola deitzen zen?
Pues, itén tzutén? pues... káldera atían? eo...
– Bertz batean?
Bai, bai.
– Eta jaitzi, kaikura?

13 ‘Gatzagiten genuen’, alegia, gazt. ‘cuajábamos (la leche)’.

Daitzí te, kaikúre báí, kaikúre; daitzí kaikúre. Kaikúre daitzí te geró, gertú pozále batera, e? ta géro maten tzué súbin ondóán, e? geró sale pixkét? ez... góizeko gasná¹⁴ bezála paratzéko, ta geró? ìten tzutén eskúz, e? kendú ur úre...

– Estutu?

Bai, estùtu fuérte... klaró! gatzák, gáztak iruitzekó bazén, ólako kàtxarro át? ólaxe, gauzá? an, sártzen tzuten.

– Nola zaikion katxarro hori?

Bárna; ezpáitakit! eztákit... énaiz oróitzen ní orai.

– Eta gazta egin ondoan, zer egiten zen? idortu edo?

A! óri, idórtu! klaró!... pàtzen tzén, ól bat pàtzen tzén goití! ta óla artá mäten tzíne!... gásna. Óla dá, ya sé cómo se llamaba, ‘óla’, se llamaba, ‘tablón’. (Emazteari): Tú, ¿cómo le llamábamos?

(Emaztea): La tabla.

Klaró! estos no sé cómo le llaman, e?

– Bai, ohola...

A! porque dicen que [...], a! diferèntiak diré itzék, léku betétik bestéra, e? úskeraz, e? ája!...

Pabe inguruko herrixka batean egona (1986)

Geró, Frántzien uskéraz àitu néiz píxket, e? Frántzien, e? bertzé batez, ta emén? ez, gutx ítzik, e? euskéraz.

– Zein herritan egon zinen?

Gùe errín? lemízik. Ûrtasundík? juan nitzén Frántziera, ta Fràntzietík tòrri nítze étx untara.

– Zenbat denbora pasatu zenuen han?

Frantzién? zázpi urte.

– Zein herritan, Urepelen edo?

Ez-ez-ez-ez, emén... Gan, Pób’onduan¹⁵, e?

– Orduan, Euskal Herrian ez...

Gánen, Gan zén errí ortá(n).

– Euskal Herriatik kanpo...

Bai, bai, bai, bèño bazén uskáldune, e? bát uskáldunä zén? ta arekín uskéraz aitzén nítzen ni.

– Bai, e?

Frántzien, bai. Baiónakóa ze; Baiónan, badakìte uskéra, e? Frántzien.

– Baionakoa? berta-bertakoa ez zen izanen...

Bai, éztait bértakoa zén, akáso èrri batékoa...

– Inguruko herrixka batekoa edo...

Bai, bai; te uskéraz àitzen tzén ue, bai. Emén ez, emén uskéraz ez dúte fitsik ín, uskéraz.

14 Ez da hemengo hitza. Berriemaileak Baiona aldean edo Biarnoko herrixka batean lanean aritu zenean bere-tuko zuen, ziurrenik.

15 ‘Pabe ondoan’, alegia (Pabe, fr. Pau).

Hargintzaz zerbait (1986)

Badàkizú? bed(e)rátzi kílokoa, e? nóiz émanik.

– Bai, almadena hori, ez?

Bai, orí da almádena, bai; árrí móxteko, óri.

– Nolakoa da erraminta hori? barrenoekin-eta zer ikusi behar du?

Éz-ez-ez! orí eskúz eré, mallúek, ói? bazuén kíder bát da kidèr bí, àntxe tzirén, arrímatzen tzítuen!

– Dena eskuz, e?

Eskúz!

– Orduan, hori da almadena? mailu bat bezalakoa baina handiagoa?

Mallúa pezála beño áundiagoa.

– Zuek ‘almadena’ erraten zenuten...

Gúk? almádena érraten gíndue emen, e?

– Eta zein lekutan sartzen zineten lan hori egiteko? harrobian? ‘cantera’ batean?

Bai, ori dá arrúbi, e? bai, kánterá ‘arrúbi’.

– Eta harria ateratzeko erabiltzen zenuten hura, ezta?

Arría atratzéko ez, áusteko! áusteko! arría austéko! atrátzeko zén barréna, e? lén-bixíkóá sàrtzen tzén dínämitá, ta arrekín? atràtzen tzirén arriék; barrènatú? ta geró, sartú dínämitá? eta, su mán? ta, arrek, ùtzen tzituén? áutsi zituen arriék. Ta géro, ark é mobítzen tzitueláik? guk, orrekí, mangó orrekin? pues, àusten gintué, ta geró azerkátu kamióna.

– Beraz, harrobira joanda, zer egiten zenuten lehenbizi? barrenoak paratu?

Joàten giná? barrenóa prestàtzen tzuená? bazé an, persólmenté (sic), e? árrek iten tzi-tuén, prestàtzen tzituén barréna, e? tzorróztu iten tzítuen, tzorróztu, ta... Gèro guók, àrekí? juàten ginén zulétzera, e? zulóak itéra, o séa, dínämita sartzekó? atrátzeko arríe? kánpora.

– Eta hori egin ondoan, almadenarekin...

Géro almànekín (sic) autsí, e? ta almádenák... ìzein tzén, zórtzi o amár... kiló? o ainbéstea eusten nítuen, e?

– Joño! indarra behar zen, ez?

Bueno, zórtzi o amár kiló o óla; uztèn nituén arriák kargátzekó, eskúz kargàtzen nituén kamiónek, e? iguál, eunéan, iguál amár kamión, e? iguál ségido laún bakárrik, e? ta amár kamión? amár toneladaík góiti, e?

– Lan gogorra, ezta?

Ooo! goórra!... klaró! gogórra zen.

– Eta ez zen irriskugarria osasunarendako?

Ba! pero bėti iguál! aurtén pílle bat, izán die án, arrúbi artan.

– Erraten dute hautsa goititzen dela, goratzen dela, ezta?

Eeee!... beño ór kánpoan íbilie báite ori! e! án eztá, fabriké; makurráo izein dé fabriké.

– Leku itxietan makurrago, ezta?

Bai... értsien.

– Dena barnera joaten da...

Bai, klaró! bèño kanpoán? éeezta! án ez, án ez; bėti góra.

– Eta zein lekutan erran duzu zegoela harrobi hori? Eugitik goiti?

Eùgitik? bóst kilómetrós t’érdi, olá, bóst kilómetró o...

– Muga? frontera aldera?

Goi-, góittiao, bai, frontéra aldera.
 – Kinto Real...
 Ba! Kinto Reál aldéra, karretéra bérian, eskuñétaik.
 – Ze izena zuen harrobiak?
 Manesítak.
 – Hori enpresaren izena da...
 Magnesitas Navarra.
 – Baina lekuak izanen zuen bere izena...
 A! eztákit, eztákit nolá zaion, lékuei, e? Estádoko... izèin beár du, e? terrénoa, e? oré Eguíkōa, eztáit zé...
 – Bai, erranen zenuten ‘la cantera de Magnesitas’, ez?
 Canter de Manesitas; «¿Dónde está la cantera de Manesitas?». «Allí está; a ¿dos kilómetros? ¿tres kilómetros?»
 (Emaztea): Y eso que será... ¿donde los guardas será?
 No, Olaberri está, Olaberri es lo primero, y está, por los menos, a dos-tres kilómetros Olaberri de la cantera todavía, e? sí, está más arriba Olaberri. Luego está... el Kinto Real después.
 – Orduan harrobia dago Olaberrira ailegatu gabe...
 Ellegatú gabé, bí kilómetro lénaó, e? Oláberritik, dagó. Y Eúgi, Eguí (sic) aldéra, e?
 – Bai, bien bitartean...
 Eugí? ta geró Manésitas; geró, Òlaberrí? géro, Kínto Real... bai.
 – Ongi kontatu duzu, e?
 Ála bear, dén bezalá! gàuza den bézela.
 – Eta gero, nekaturik edo, nola erraten da?
 Báí-bai, bai, nekatú, bai.
 – Etxeratu, afaldu pixkat...
 Afaldu pixkát ta guàtzerá! ajajá!... Géro, bîremonián? àrgiextián? ala! yeikí ta án esperátzen nún? pláza zar bat bazén Urtásúnen. An? yá kamiónek etórtzen tzíren, kamiónek matéko, bertzeláz? psss! juàten gíné bizikléta(n).
 – Denbora hartan, larunbatetan ere lan egiten zen...
 Leénago etzén bièxtaík la-, bueno, bestá pazirén, Sán Jose...
 – Igandeak bakarrik...
 Igéndia, e? igéndia, e? bertzeláz, laùbetán? eta bère igandián, e? Bai, ibili dé lanéan, ibilí? bai, ígendián ere arítu ginén, e? fábríkän.

Aspaldiko arma-fabrikaz gauza handirik ez (1986)

– Eugi horretan, denbora batean, izan da burdinola edo fabrikaren bat?
 Orái badá fabrík et... Eúgin; Eugín badá, ezpéitzeren, piézak erre-, zerbízio-auto duté? áutom(ob)ilíndako. Eztákit nik, zé piézak dien.
 – Hori orain...
 Ba, órai; leník etzén fábríkeik ós¹⁶.
 – Ez?

16 Or bide da hori, ‘hor’ alegia.

Ez! ézta ez; Zubirín? serrérie bat, zen, leénago! Etxábarrik zuén xerrérie t'or: kláro! útzi züten¹⁷, sérrerie. Ta geró? orái're, eztáit zénbat úrte tuén, oráiko... fábrica orrék, Manexítain fábrica orrek. Ongi dá orái Zubirín!

– Bai-bai, igual hogeita hamar urte edo, ez?

Ézta, ézta anbéste ez; anbéste, óite et, ógei bét o óite bortz urté akáso óla, ólatxen, óite bortz úrte o olá, sí, bai, ín tu e? fábríakak. Eguín? errán duten bezalá, orái yá fábrica dá, Eugín. Íteuté... e, eztákit ze piézak, kót xen... piézarik.

– Baina nik aditu dut, denbora batean Eugín izen zela arma-fábrica bat¹⁸...

Báaaiiii!... ajája!... gerrá, leénagó? gerrá, ya, izin tzé.

(Emaztea): Bombas.

Sí; badákizu zu(k)? ta óri? bónba-fábríak át izénik... zé in tzén? orí dao ¿dónde está eso?

(Emaztea): Un poco más arriba de Eugi.

Espera, espera, calla, calla, calla, ya voy a sacar dónde está, ya; la Fábrica de Bombas; están las paredes, están solas, ahora, parétak bakárrik dáude orái, e? iguál paráu? bónbakí te parèta-tálde orai é; e... Oláberritik beitiñö! unútxo! Eguítik? óri, arrùbitik? izéin de orrará... kílometro at et'érði? o óla, kílometro, kílometro t'érði.

– Orduan harrobia eta Olaberri, bien artean.

Bai, báí-bai, bién bitárte dagó, Óraberrí? (sic) eta Mánexitás!... bién erdién dagó ori. Fabriké, zùk bear duzú nóiz in delá...

– Bai, bai.

Beñó? o akàso baitú, orrék, kòntu orrék?...

– Ehun eta gehiago urte, ez?

Eztút sékule záutu nik, fabríkeik ór, ta baitút íruetaogéite... amíru úrte ník! Eztút zautú, iruètanoói ta amíru urté baitút nik, ta eztút záutu ník or fabríkeik; or egún urte iz(e)in tú, bai.

– Paretak bakarrik.

Bai, bai, parétak, parétak bakarrik.

– Eta aditu, zerbait aditu duzu?

Ta bónbak, iten tzién, bónbak iten txien ya, bónbak; biríbil bétzuk, e? bónbak.

– Hori bertzerik ez?

Òri éz, bésteik eztákit e dáus e! orí? erré in biar in zutén naskí? frántsesek, ebéndik itzùli ziólaik! sú man, izén biar tzioté. Nìk ala áitu izén dut... frántsek man tzutéla sú, ta zilík¹⁹ Frantziéra.

17 *zúten* honen ahoskera oso garbia iruditzen zaigu, Urtaşun herria, *cispamplonés* eremukoa bada ere, hain mendebaldean egon arren.

18 *Real Fábrica de Municiones de Eugui* izenekoa Espainiako Carlos III.aren erregetza garaian eraiki eta 1766-1790 urteen arteko denboran mantendu zen indarrean.

19 'Zaelarik' ote da hori? 'zoazelarik', alegia?

Aspaldidanik mintzatu gabea (1986)

– Ongi kontazen duzu, e? zera, kontu zahar horiek...

Oi! ta eztákit, badákizu; éztut fálda, óri práktike, e? ez... éz ítz ítia. Orí da; juán dene-kó... iguál, bérrogéit o... berróita amár urté eztút kásik itzik ín, úskera, ta, je! torpé... torpé náo!

Haur-jolasak: 1) Altxaketa (1988)

Atéra! ¡cómo jugaba a las tabas! y altxakéta!... Ta ‘altxáketás’, eso es en vasco, altxáketán? eso es e... en vasco; altxáketán, ‘esconder’. Uno quedarse allí? y...

– Erran, erran euskaraz nola...

Ta bestéák? altxatú? te, geró, kontátzen tzuelaík ogéi o bérrogéi o? juáten tzén bílle. Ta, batzúk èskin betián, bértzeak eské-, eskin betián? ta, han²⁰, tä ukítzen tzuéna arrék geró, lemíxik, tòrtzen tzenák, tzagón lekúen beztzia? èskuekín? ar(r)ék, etzuén an pagá-tiar. Orí, orái, ikùsten tzuéna e, paràtuik tzagóna errán e, kustén bazué, orí bai, ordúen bai, ordúen, ordúen arek, oi íten tzué: «Fulano de tal», erràten tzuén, ta orduén? ordúen báí, úre, uré? kási in biar tzuén án paratu, bertxiák ez.

– Eta bertzeak kontatzen hasi?

Bertzé aldien.

– Bertzeak altxatu bitartean...

Bai, altxátu biterteán.

– Eta hola gelditzen zena, zer zen? nola erraten zaikion? ‘para’ edo?

(Emaztea): Para.

– Orduan hori da ‘altxaketa’ e? ‘al escondite’.

(Emaztea): Sí, al escondite, altxakéta; ‘vamos a altxakéta(s)’.

Haur-jolasak: 2) Kazolita kazolon (1988)

‘Kazolítá kazolón’ eré, orduén yà? bat, paatú olatxé? te bétí’re ór... an, yarrí? te... erí, bi éri patzén bazituén? bíde, èrran bëar tzuén: «¡Dos dedos!», ta èrran bear tzué: «Kazolítá!». Eta azèrtatiértio? betí an itxóin bear zút... ta bertxiá gañán.

– Eta zer erraten zen?

Kazolítá kazolón.

– Eta jakiteko nork behar zuen ‘para’ gelditu, zer egin behar zen?

Bai, kontátu, kontátu, kontátu ègin bear zén... kontátu, ogèi gártio o, òigerrená? o... erráteunténa án, kuadrillék. Bueno el veinte a... ògeiá? paràtiar dú or.

– Hara, kontatu, e?

Bai, kontátu, te oí tokàtzen tzaionái? antxé, parátzen beitzén orduén: «Kazolítá kazo-lón, tijeras, cuchillos, navajas, antiojos, tijeras...»

(Emaztea): ¿O qué?

¿Lo qué?... ¡tijera!

– Eta eriak paratzen ziren?

20 Horrela aditzen uste dugu hor, hasperenketa eginda.

(Emaztea): Sí, a ver si acertaban, lo que tenía encima. El de abajo tenía que acertar a ver si era o...

Klaró, kargáikin baitzágon an, kargáiki.

Haur-jolasak: 3) Pajarito-rito-rito (1988)

– Eta zer erraten zenuten?

(Emaztea): Pues solíamos, ¡ay! ahora ya no me acuerdo... «Pajarito-rito-rito, dónde vas, al rebonito, a la era, pajarera, txis, pun, fuera!».

– Hori erraten zen, e? eta euskarazkorik ez zen?

Uskéras? erdéraz! erdéraz! euskéraz ez.

(Emaztea): Sí, en castellano, sí.

Kanpóan eztá ez... etzákitén e, óri, ezipázakitén? uskeráik? ne erríen. Nère erríen ez-tákit-, etzákité uskeraik! tal qué. Joé kanpóan! kanpóan erdéraz!

Haur-jolasak: 4) Tabak (1988)

– Eta tabak?

Ba! tabák? bai, txerríe, or, exúrr oetaik, geró an patzéko... emén. Joé!... tánto! tánto ta, tabák, íru illábete bát? ta, [kanika] oetaik? bat, kristálezko oetaik? izèten tzén? ta, tabák, eztákit ze, oráí enáiz oróitzen zemát, zenbát patzén tziren; enáiz oróitzen oráí zemát taba.

(Emaztea): Lo de àrpegiköák?

Que no sé cuántas se ponían; se hacía, sería su número, que había que poner taba. Pero yo no me acuerdo ahora qué.

– Eta airera kristalezko kanika bat botatzen zen?

Bai, saltzéik etzén lenáo, botélla²¹ gaxeósakoak, zénbait txíre? bàlimeszúten? ta apál, ba, biríbile.

– Bai, biribila.

Aietáik batekin.

– Tabak badu izen diferentea segun ze aldetan gelditzen den...

Bai, denák, denák bótaik. Ta, geró? zútik patzéá... olá, olá zeozér? ttak!

(Emaztea): Y el liso, el liso hacíamos... ya no me acuerdo. Y después tieso, poníamos...

Las tabák? pues nada, estaban echadas? y a poner tiesicas, todas...

(Emaztea): A tabas, a pon, a... je! no sé; en cuatro maneras tenías que hacer: así, echao? después el otro? después tiesico? después, el otro... ya no me, no me puedo acordar²².

21 *Boterea* aditzen uste dugu hor.

22 Inoiz, inon, ‘saca, pon, culo, carne’ aditu dugun ustetan bagaude ere, gure haurtzaroko auzokide Mari Carmen Oliden donostiarrari galdetu eta, berak zera esan digu: ‘txutxúitas, pones, zapatitos, carnes’.

Eugiko urtegiak (1988)

– Eugiko urtegia, pantanoa, noiz egin zuten? duela 20 urte edo?

Éztakit, éztakát segúro, segúro... zenbát urte tuén eztákit, ez, ogéi biño yágo baitú²³.

– Bai?

Bái-bai-bai! óitamár izein tú, bái-bai. Órrek batú? géro bel'íxin dé, oitamar urté, óitamar gañèakúa.

– Borda batzuk ur azpian gelditu ziren, Eroseta eta...

Jóe! áuniz gelditu zién! áuniz bordá, te úren péan daudé.

(Emaztea): Éz-ez, Eroseta no, ha quedaö allá hasta la iglesia, la única.

No, Eroséta no; Lutxió? una, Luzió? una; Baltasár dos; Bénta tres; Zuniéta²⁴ cuatro... e, ese, 'los eskalapún' que le llamaban, 'el Chopero'; 'el Chopero' cinco; este... Álonts! seis; Beitikóts siete; siete o ocho... sí, ocho o diez, por lo menos hay.

– Eta haietan bizi zirenak non daude orain? Eugin berean baratu ziren?

Sègur áik etxéak in tziótíé, in tziótén an; te zènbaitz é? tòrri dé Iruñéra o Billebára o...

Saigosko eta Zubiriko balizko euskaldunen arrastoan (1988)

– Lehen aipatu Erosetan bizi ziren senar-emazteak ezagutzen ditut; andrea Saigoskoa da.

Tsaigósköa! Saigóskoa; ta arrék padáki uskéa?

– Bai.

Ja! arrék bai, badáki... uskéra; enéuken uskéra zárra (!) Urtésúnetik.

– Erran zidan Saigotsen kasik ez zuela erabiltzen, baina Eugira esposatu ondoan, senarrarekin eta ingurukoekin-eta, errekuperatu zuela pixka bat.

Arrék ez, bèño berák... senàrrá? senàrrak bái badaki, uskéra, senàrrak bái; arrék badáki uskéras.

(Emaztea): ¡Claro! él, que era de Eroseta, aquél...

Arrék eta Eguín? yénde... ya, berròit'amár urté ta goitíkoek? dénak! dénak!... t'Irágin ere bái; Urtásuná ez, Urtesúne ez.

(Emaztea): Se perdió, se ha perdido el vasco.

Kláro! te lén Saiótsen bezalá, ta.

(Emaztea): Y en Zubiri, ya, tampoco...

Zubríe ez.

– Ez, lehengo moldeko euskaldunik ez da...

Be! ta zár, béste bát o batián yá ez, éz-ez, ór eztá uskéraik.

– Egun batez Cirilo Santestebanek erran zidan ez nuela inor aurkituko; Caballero, Gasolinerakoa, eta bera herriko zaharrenak zirela eta...

No, no-no, éz-ez-ez... éz-ez, Urtesúnen²⁵ eztá uskéraik? uskaldùnik eztá?... Urtasúne eztá bat é! Ori'ré? Palàziokuák de, gizón bat edo bértzea're, António orrek; orrek itzáun bat o bértze.

23 Urtegia 1971n ireki zen.

24 'Zumieta' zen izena, Eugin eman ziguten gisan.

25 Dirudienez, une hartan ez zen ohartu guk aipatu gizonak zubiritarrak zirela.

- Antonio Esnoz?
Itzáun bát o bértze, e?
– Bai, bai, egon nintzen egun batez berarekin, bai.

Quinto Real-eko baserrien berri (1988)

- Eta hor, Eugitik goiti, Kinto aldean, badira borda batzuk...
Bai-bái, Urepélen t'oiétán? uskéra badá.
– Bai, gehienak Baztani badagozkio ere Urepelekin tratu handiagoa dute...
Bai, bai, bai, bái-bai.
– Zein dira borda horiek? badakizu?
Abék? bai, Zubióndo.
(Emaztea): La Borda... Zubiondoko? Ezponda?... ¿cómo se llama la otra?
Bäi, ór kruzé aratá? or, Zubióndo. Éztakít bordá nolá zaiotén oiek eré; izéna? eztákit éz; ba! Zubiòndonéá? bai, badakít.
(Emaztea): Después éste también, aquél que, que estuvo la Trini...
Pálla? Càsa Pálla? Pallá también, también, está en la muga de Francia, a este laö ¿un poquico? a este laö de la muga²⁶. Tú, un paso... en España? y otro paso en Francia.
(Emaztea): Una fonda era, como... sí, taberna y...
– Eta orain ez?
Eztakít orái, orái, te... y Gartxábal y, y ¡qué se (y) cuántos nombres hay por allí! muchas bordas de Francia. Esas son bordas de Francia, e? son muchas, e?
(Emaztea): Sí, esas sí, son de Francia.
Pero están en el laö de España, también al laö de España; pero, se arreglan...
– Eta Gartxabalgoak nongoak dira, Eugikoak, Baztangoak edo Urepelekoak?
Órr eztá Eugíko yendék pat é.
– Gartxabal horretan? Urepelekoak dira?
Orrék? Urépelekóák dire.

Zubiriko iturriaz: 'agua de batueco' (1988)

- A! batueco, agua de batueco.
– Hori Zubirin, e?
Zubírin.
– Erraten dute ur onak direla...
Ba!... uzkór²⁷ lertzekó.

26 Handik urte batzuetara, 1993an, Yrizarrentzako adizkiak biltzen aritu ginenean, Pallaenean ('Palla'n) sortu Xanpier Errekak inguru horretako baserri edo borden berri eman zigun, Yrizarrek berak, gaztelaniaz, era honetan adierazia: Eclesiásticamente el País de Quinto o Kintoa depende de Urepel - Sus casas habitadas son actualmente ocho. De ellas pertenecen administrativamente a Baztán las siete siguientes: Pallaenea, Urriztia, Mígel Artzainain Borda, Gartxabalea, Fututenea, Erreka Artea y Benta Baztan. A la administración de Erro pertenece únicamente la casa Zubiondo. Además de las citadas hay otras tres o cuatro casas y chozas para ovejas, algunas en pie y otras derruidas - En las arriba citadas casas, situadas en las más de 20.000 hectáreas, viven unas cuarenta personas (Yrizar, 1999, 159-160).

27 'Pikor' (gazt. 'grano') esan nahi izan ote zuen agian?

– Urrin gaixtoa botatzen omen du...

Gaixtóago, gaixtóa; ník eztút e úr (t)sakúle erán, e? éz biño, e! tzárta zelá erràten tzutén eáteko, bai.

– Eta Zubiriko zubiaren begi artean ardiak pasarazten zituztela...

A! éztakít.

– Zenbait eritasunen kontra edo.

Bai, yá-ya-ya! báí beño, oí eztákit ez. Nik éztut aitú sekúle, oràì artióz?... (Emazteari): Dice que por debajo de un puente pasar las ovejas y para, pa la enfermedad, dice [...]; òi eztút sékule ikésí.

6.2. Antonio Esnoz Rekalde

Herri honetako beste lagun batekin, Antonio Esnoz jaunarekin, hitz egiteko egokiera izan genuen, honen maila Jose Peñarena baino apalagoa bazen ere. Hura izan zen, gainera, Iruñeko Errotazar auzoko honen helbidea eman ziguna. Antoniori bildu hizketaldi motxetatik, halere, lagin batzuk ekarri nahi izan ditugu hona ahul samarrak badira ere.

Gure asmoa, honela jokatzu, mintzaira baten pixkanakako baina etengabeko higadura zer-nolakoa izan daitekeen agerian ezartzea da, bere denboran Aintzioako berrie-maile batenarekin egin genuen bezala.

Ardiez eta gaztagintzaz zerbait (1986)

– Zenbat ardi duzu? ehun bat edo?

Ez, iruètanogèitã bótz, gútxi.

– Zertan ari dira orain?

Or? ói, or?... oláxen; ukúrru.

– Ukurru?

Klaró! ta béroak, daudé béroak.

– Zeri erraten diozue ‘ukurru’?

Ukurrú? oritxé, así recogidas; eso es por el sol, que son falsas²⁸ y no han visto más que ayer y hoy el sol y... ukúrru le decimos.

– (Ardi batzuk azaldu zirela eta) Hara, denak bildurik; ederrak dira, e?

Oláxen.

– Ze kastakoak dira? ze arraza?

Látxa.

– Eta marine?

Maríne badáb-, gúttxi badá eme(n). Geró, geró pástu... artzáintza! oráí dá merína, meríne órai, d’aurtèngöá... látxa.

– Gazta egiten badakizu?

Pixkét bai.

– Kontatuko duzu?

28 Kasu honetan, ‘ahulak’, ‘beldurriak’.

- Bai, zazí etxetára! án ikusí zu.
- Ez, ez dut ikusi nahi, nola egiten den kontatzea baizik.
- Bai, nài kusí gure etxeán?
- Ez, badakit nola egiten den baina zuk erranik ez...
- Ya; ni, ni, ni, ni euskéra... gútti ní; èon náiz!
- Tira ba, ea kontatzen duzun...
- Nóla?
- Bai, poliki-poliki.
- Geró? patú... patú baño Marién.
- Baina lehenik egin behar da daitzi edo, nola da?
- Lemixí? laí-, gáitzi²⁹, nik. Badènbada?... berrogèit’amár, gúti-y-yágo, nik, déitzi. Ní pakárri, e?
- Nora deizten zen esnea?
- Norá? káiku... káikue.
- Nola paratzen zenuen kaikua?
- Olaxén!... oláxe, káiku.
- Zangoen artean?
- Bai, ttarrá-ttarrátto, ttarrètte oí ttarréttè béte. E... y atáko diré? ardíek? deixtéko oláxe; olá... ardíek? oláxen, torko dá? deixtéko. Geró, juá(i)n diré, e? géro? bértze bát, or, oláxe.
- Gero joanen dira, eta...
- Joáin dire... pero, estaban como... es el dicho, a porfía unas a otras.
- Ea zein lehenago etorri, e?
- Lemixíköa! bai. Geró? bue-, man tzók öla, olaxéi gora! orái(n), buélta! ber-, bérriz or... bérriz y bérriz y bérriz.
- Eta gero, esne harekin...
- Geró, geró su-... geró... te geró, pasátu. Y geró? patú, olaxén... putxéroan?
- Bertz batean edo?
- Geró? patú, esto... baño María? geró ma-, man... kuájo, te geró? artú’do, geró? mazakátu dénak, edò geró? enderzátu. Geró? prénsara; olaxén patú? esó? et y géro? geró prénsara... te geró? útzi.
- Utzi?
- Bai, geró pára-, patú paño át... geró? bertzé bat... bérriz? y mán buelta; gaur bát, bíer bértzëa... otrábez, oláxe. Báda... trabájo aú niz tú, e? bu! aú nitz-áuniz!
- Eta gero, paratu behar da idortzera?
- Bai.
- Leku beroan ala hotzean?
- Ótzean.
- Zergatik?
- Zergatík? pa... juatéko, xéin-xein-xéintzen.
- Leku beroan ez, handitu egiten da eta...
- Aundítu, eztú balio. Geró? geró ba-, baitugú bast-, bastánte... tiempo; iguál bí... ile-béte? o ìru ilebeté ya... pa comer.

29 ‘Daitzi’ edo ‘deitzi’ da hori, geroxeago ikusiko denez.

- Jateko, e?
 Yatéko; después le diré yo en castellano, e? pero que vaya suave-suave, y en sitio... fresco?
 y más bien oscuro, poca ventilación. Y esto ¿el bochorno? el bochorno es lo peor que hay.
 – Eta hori egiteko molde bat erabiltzen da, ezta?
 Bai.
 – Ze izena du?
 Zè izená? pues, gúk e, èrran dugú pues... ároak, aroák; da... madera, de haya, y eso?
 se puede hacer, recoger... mucho? según la cantidad que haiga, o dejar más ancho, por-
 que esos se pueden hacer hasta de cinco kilos se puede hacer, pero...
 – Ongi kontatu duzu, e?
 Ez-ez!
 – Aski ongi...
 Kláro! éztakit yá.
 – Eta ‘requesón’ nola erraten da euskaraz? gaztanbera edo?
 Ez, gaztanbéra éz; rekesóna.
 – Nola egiten da?
 Después de que se...
 – Euskaraz erran behar duzu, e?
 E-, uskéraz? (barrez), eztakít. Patú... súde? y pollíki-pollíki... erbítu píxket.
 – Igan egiten da?
 Ietèn goití? y geró, oét-, ártu... olaxé? y pastú, paratú plàteriáki? olaxé!
 – Eta gaztanbera?
 Gaztanbéra? gúk e... kuajáda, bai. Aú? letxé erbítu? y geró. utzí, utzí... firiátu? o
 freitú? y geró? man... kuajó, te úti olaxe, y etórko dá... tòrko dá...
 – Bere onera?
 Bèrè onéra oi. Y no sé; géro, geró mán azúkar, o... o miel.
 – Nola erraten da ‘miel’? ez zara oroitzen?... ‘eztie’?
 Eztie? y geró yan.

Zarrakamalda bat nola erabili (1986)

- Horko zarrakamalda³⁰ hori, zertarako da?
 Oláxe(n), kúsi. (Erakustaldia eman zuen sastraka batzuk ebakiz eta bazter batera
 botaz)
 – A! eta bota behar zen hori?
 Oláxe, patég(o)ra³¹.
 – Aizkora balitz bezala, e?
 Or, biék? aizkóra.
 – Baina hau luzeagoa da...
 Ártu... goótik.

30 Azkuek honela dio: Zarrakamalda. 1º (AN-iruiñ), gancho con que se quitan las matas de un ribazo, *gouet au moyen duquel on débroussaille un talus*. Eta Iribarrenek honela: Zarrakamalda. Hoz que, sujeta al extremo de un palo largo, utilizan para podar árboles [Añorbe, Roncal].

31 ‘Petik gora’ ote da hori? ez dugu batere garbi.

- Bai, bai, goiti dagoenean, horrekin...
 Góitti! ikúsi pixkét; míra. (Jarraitu zuen sastrakak ebakitzen). Oláxe.
 – Eta komeni da orain horiek botatzea? handitu dira aunitz?
 Bai.
 – Eta gero, horiekin, zer egiten duzu?
 Daús! utzí ór(s).
 – Sutarako ez?
 Báda au-, bádugu ausérk-, ausérki badá!

Belarrak noiz bildu (1986)

- Belarrak noiz biltzen dituzue?
 Júlioan; ausérki, gúk ausérki.
 – Eta nola? zerekin?
 Nolá? esto... olaxén?
 – Tailluarekin, dallarekin?
 Ez, ez, badugú makíne, te geró? mùtokultóra e... matéko etxéra. Geró? en... sàbayoá?
 batú... elèbadórak, además... geró, goráintzi bat, góiti.
 – Horrekin goititu eta han gorde, neguan emateko, bai?
 Bai, badá ausérki.

7. EUGI

7.1. Urbano, Purificación eta Anita Egozkue Gaskue³²

Euskararen egoeraz (1988)

(Arrebetako bat): ... ya, uskeldúne beño, ya, uskára ordúen? étzena, bueno, ya, klaró, yarrí izèten tzén, itten tzutén beño [...], bear baa aittetámei éituz, óla pixkét ta...

Bai, oiék bai, bèño gaztéagokuék? utziaúte atzéntzèra, gaztiágokuék? utziaúte atzéntzéra, uskéra, dének e! bai, útziauté. Émen, émen, étxe ontàkøa eré? áu beñó, au, ní beñó bìde-iru urté. Orìék bezéla? te orièn amák? etzakín iz bét ere erdaráz ák e, bèr-tze etxétako gizón órren amak, erdaráz báte etzakiená... dának uskáldunák! lén bai... orái kanbiátu zen.

Urpean geratu borda batzuen aipamena (1988)

- Erran duzue zuen etxea uraren azpian gelditu zela; ze izena zuen?
 Luzió, Luziòin Étxa; bai ta izèn tzanák zakió Lúzio, bai.

32 Urbano izan zen, hiru anai-arrebetarik, denbora osoz mintzatu zen bakarra; bera dugu, beraz, berriemaile nagusia. Orain, damurik, grabazioa egin genuenetik hona denbora handia iragan denez, ezinezkoa zaigu haren arrebaren batek hitza hartu zuenean, ahotsa biotako zeinena den jakitea eta, hortaz, bata zein bestea mintzo zen kasuan 'Arrebetako bat' idatzi dugu, gure asmoa bestelakoa izango bazen ere.

– Bere izena? aitaren izena?

Bai, aitàin izená.

(Arrebetako bat): Ez, étxea? Lopárnia zen.

Bai! Lopérnia èrten tzioté!

– Lopernia?

Bai, léen, emén, erríen badá ítxe aundi bét, Lopérnea, t'ór bizi beitzirén gure áite, gure áite-ta, gázteak tziréla. Ta errítto oí gàldu zélaik? án in me(n) zutén, gure áitek-eta ítxa, ta Lopérnia èrten tziotén árrei ere, Löpérnea, bai.

– Eta zein beste etxe ziren han? herri kaskotik Eroseta aldera, zenbat etxe ziren?

Or, Kuartél? lemíxiko ètxá... kuartélak bazirén, kuartélak? Guàrdia Zibílena; geró, aràtaxagó? Guardén Ètxa, guárdak bizi zirén; geró? gur ètxa...

– Ze izena zuen guarden etxeak?

Ez-éz, Guardén Ètxea erràten tzioté.

(Arrebetako bat): Forestála.

Bai, bai; ta geró? gur ètxa. Geró bazén bertz bát... ta bértze át, ezkèrragóköa? Erré-gein Bórda. Lén e, erríen èon ber tzén bórda urä, bai, kánpoan, elegántiak iten baténa, Erregéin Borda; ugéldia pástu, zubitík? ta Erregéin Borda. Geró, Baltaxárren Ítxa; óri, or tziré? or tzelá panadérie ta... Baltaxár! geró Erróta.

– Eta ondorean?

Geró, ar(r)àtu tá? Erróta; geró, goittiágo bizén bertz bát, ètxe bát, berántao ure báí, amérikano átek in tzuén, arjéntínöa. Geró bazén gure etxéá...

– Ze izena zuen hark?

Arjéntinoain Itxá orréi, tzerá man tziotén, bai. Geró, goitiágo, bazén bertze bát, Bén-ta. Bentará? beraneánte aunítz etórtzen tzen! denborá aietan. Donóstitík eré urté atéz gobernadórea ta úna tziré, bai, etxé batéta. Geró an, goitixágo, èskuñétaik? Zumiéta; ure e tzén, emén tzen ingüru ontakoík? kanpóik elegántena zén. Bazién eún robáda o geiágo ta dénak regátuta, dénak ertsí beten fála.

– Denak?

Déna, au kóra: paréta, paréta, ta déna értsi béten falta, kánpoa! kánpoa!

– Ertsirik?

Bai, étsi, 'cerraó', báí-bai, étsi; paréta? ta alánbres. Ta, bai-bái, ètxéa. Geró andík goittiagó bazién... Pròntxióin Bórda! geró bertze bát, nóla zakió o?

(Arrebetako bat): Beitikótz?

Beitikótxa!... géro bertzó (b)at... Kantói Bórda! nóla ernten txiotén árrei?... bai, bá-zirén. Ta geró, goittiagó? Eróseta, òrko oién ètxa, basèrria gero. Orái, aurtén? botátu zute; orài artió? itxá... ègön dá? ta orái atzén botauté makíneikin ítxe ure, Eróseta, bai. Géro ándik goití bázién yá bórda atzuk yágo, e? basèrri ónak órtik bazirén.

(Arrebetako bat): Bòrda aberátsèak...

– Orduan Eroseta ez zen ur azpian geratu...

Èz-ez-ez; uré karretéra baztár-báztarrean bèño ur azpién ez, etxé bat bátutä.

(Arrebetako bat): Aurtén, aurtén bota zuté.

Ta oráin bòta duté! uré ta erràten tze bí etxé o óla zaudén, errítik kanporágo, ta... botátu zittxuén e... bai, bai-bai.

– Eta hortik bidea abiatzen da Aldude aldera...

Aldúdera.

– Kinto aldera eta...

Kintó aldera, ta geró, ezkerretàra berríz? Baztána, Irúritera ta, bai. Kantéra dá, elleá-tu beño lentxágo? artzén ta ezker? Irúritera, kántera.

– Inguru horretan da Olaberri?

Olabéri, bai.

– Hori zer da? auzo, etxe, borda... zer da?

Ez, ez, Guardén Ítxa.

(Arrebetako bat): Estadókoa.

Estadókoa; léngo átak ór men tzirén, ta badíre estánkéák, amórraiak eta artzén diré-nak eta, estánkiak eta badirá.

(Arrebetako bat): Eta géro, andík? goitísko segítu? te... Aduána.

Aduána da orái, errín, Aduána.

– Eta harrobia non da?

(Arrebetako bat): Arróbi? béiti, óri... zár óri... óri e, nóla erten dioté orí?

Eméndík? séi kilometro³⁰do olá, arrúbi ola, séi kilómetro edo olá, e? arróbi iríki de.

José Peña urtasundarra eta istripu baten aipamena (1988)

– Ezagutzen dut Iruñean, Errotazar karrikan, Jose Peña urtasundarra...

A! Péña, bai, bai, bai...

– Erran zidan lan egin zuela harrobi horretan.

Bai, bai.

– Eta kontatu zidan nola ibiltzen tzen almadena batekin harri puskatzen eta...

(Arrebetako bat): Beitíko arrítzak ortàkoak diré; Urtásun, Urtásun.

Bein, kamiónean èldu zién oiék, kamiónean gáña, kargátuik; kamiónean kargátuik? te gáñan, óite... ba! óitá zázpi bat pióne ere! ta kamióne buelta emán ta denák putzúra juan tzirén, ta, irú il txiré! ta gúk? ikési izén aginérua? (?) an ikusi ta yautsí te, gei área... aría ta, ortáik, ya, akabátu zút(e) o, pútzuen ere. Ta bèrtze bátzuk eré besóak áutsirik.

– ‘Aria’ ta?

(Arrebetako bat): ‘Arená’.

Aréna, óri, eztá orí?... or, itauté? ío, itauté or. Ta, arríe orái, yoain duté³³ onáta, fabríkera, Zúbrire, ta géro làna itáute? ta ortík estranjérora-da igòrtzeuté. Legárra, bai, óri.

– Eta nola diozu gertatu zela istripu hura?

Ta, eldu zí(e) kamióne(a), dénak, kamióneak? kargáin gáña. Orduén etzutén bertzé kotxéik eta ja ére, e?

(Arrebetako bat): Báí beña, ordúen izan zutén bíde, e? bat, goití? ta bèrtze át béitti, eta...

Kamióne baze góiti, bat, ta uré baztártu zeláik? bertzé karretéra, olá, meàr xamarrá zen, t’orí baztartúz? eta baztártu zeláik, eróri, úre e? ta be! denák bueltá! buelta man tzirén? ta errékara juan tzién dénak, óiek.

– Kamioia harriez kargaturik zegoen...

Bai-bai-bai, arróbitik átrata.

– Eta kamioiaren barruan, barnean zoazenak, zenbat ziren?

33 Hots, ‘joanen dute = eramane dute’.

Zenbát? ìru edo láu.

– Eta guztiak ito?

Aiék ja e étzutela izén! aièk ja eré!... ba! gañán zoazínek? aiék putzúre bóta...

– A! gainean zeudenak...

Bai-bai-bai-bai; èman ére! eméngo zementéριοan, kanpòsantu tá? lemìxikoák? bát gallegúa ta bertzé bat e, Èugikuá, ta bertze bát? bertzé errí txar batéköa? èrori in tzirén.

– Zein bertze herritakoa?

Usítxi; ortxé da orí, errí txiki bat badá...

– Beraz, kamioi gainean zeudenak erori ziren...

A! bai-bai, arràpatu baitzutén géro... pu-, pútzuén, urián arràpatu baitzutén? géo arríek eta, azpían arrá-, arràpatu baitzúzten. Ta antxén, irú il txiré!... bai. Orí? Peña orí ere báí; Peña ere goañík, arkándora er ten tzaió, be! emén atórra er ten tzaió, alkándora; ítzik ítzikínen aurré? ta arék dénak jüntuek baitzáute? deittú ospítalerá emáteko orí ? sikíre úre emánta; pues óixe, argí juan tzádin te ospitálea emán tzutén. Péña ori.

– Beraz, gainean zoazen guztiak ez ziren hil...

Éz-ez-ez-ez-ez, íru, íru.

– Eta bera ez zen harrapaturik gelditu?

Ez-ez-ez-ez-ez-ez... librátu zän; geró bañá, Urtàsungöá Iñáki; bizi dá, arrék eré áu, eskumutúrta, dèna baittó, baitzuén zekéna áutsik, ezúrta dèna agériköa zaukén!

– Akzidente hartarik, e?

Azidènte artaik, béira, bai [...]: Manuel.

– Manuel? baina nik ezagutzen dudana ez da Manuel...

Ez-ez-ez-ez, José Peña, bai, gizón luze bat; bai-bai-ba. Óiek, anáia emén bizí du, orrék.

– Zeren lehen kontatu duzuna Joseri gertatu zitzaion...

Joséi, orréi báí; bai, erráten badiozú... ta, bertxè anáèa orai bèti're zuté, arrén anáia or, ba, berrògeité... èztagít, amaláu-amórtz urte o y(a)ó, abrían lánèan ai zute, José Péñain anáia're, ta orái errétiratu da, èztaó.

Kintorako bidea eta hango etxe-izenak (1988)

– Harrobotik Kinto aldera bordak badira?

Ez, ez-ez; Kintóan, Kintoán? bai. Arróbitík goittí ya eztá ori, Guardén Étxa, étxe oiek. Biñá orái? aèk eré? eztá niór bizi; lén guardák, bí guárdak bizítzen tziréna, t'orái eztá bizi guárdaik ere.

– Eta Guardia Zibilen barra, hesia, goitixeago da?

Bai, goitíxago, bai.

– Eta barratik bertze aldera badira borda batzuk, ezta?

Bai, ba... bai, bai, ta Kínto mäten diotén, Zubióndo ta.

– Ze izena dute horiek?

Baték Zubióndo, bèrtze baték Gartxábal... bèrtze bát Pállá, bórda. A! basárria? e(d)errá basárrie!

– Eta bertzerik bada? edo hiru horiek bakarrik?

Bai, ixén biar dú yá orai. Orái, bertzéak eztakít nola zaioté! ... be! oróitiko naiz! bada bértz bat ere báí, bai. Ta nausíe emèngöá da, Egòzkuköá... Pablóin Borda, Páblo; izénak, el amo, nagusíe Pàblo zé? ta Pablóin Bórda sáten dioté, bai.

– Nagusia han bizi da?

Bai, bai.

– Zenbat urte ditu?

Ba! Páblo ere il tzán? orái delá íru o láu urte íl tzen óri ere.

– Orain, beraz, hor ez da Egozkuko inor...

Ez, ór be-, bertxèan eré? bertxànéz? Zubióndon eré? nausíe Egózkuköa zá(n), Txaurréne bazéukan izén, minbízi edo orrékin atrá zutena; il tzén! Zubióndo! bai... Ebán³⁴ beittiáo, guré múge berríz daó orái Bénta, èrten diotená? Bénta Baztán? Cástro... tiéndá ta, bárra ta déna èlegantía badá, bai, angó... frontèrakó múge-mugen, Espàñakó ta Frantziéko múgen, bai, Castro, éleante, elegántia báda, bai.

Kintoko euskarak Urepelektik gehiago, omen (1988)

– Aditu dut Kinto aldeko euskara gehiago dela Urepel aldekoa hemengoa baino; hala da?

Bai, báí-bai-bai, báí-bai-bai. Bai, aiék... aiék? frantsák dirén bezála aéki; ámak? iten duté aiék déna! aurrén sortzétik dénak ta dénak, batáiatu te denák? bautizátu denák? Urépeletik elduté... bai-bai, áiek frantsátuta daudé, bai-bai.

– Orduan, ofizialki alde honetakoak badira ere, bizimodua egiten dute bertze aldekoekin...

Bai, bèrtze áldean bai, bai, bèrtze álden bai.

– Eta euskaraz mintzatzean diferentziarik bada?

Bai, pixkát ere báí, bai, diferéntexago, bai, patár xar ta orí?... frántsa, bai.

– Urepele, Aldude eta inguruko euskara egiten dute, e?

Bai, bai, bai.

– Haiek bezala, e?

Bai, ói itauté!... bai.

Bertsolari izana (1988)

– Eztakit nork erran zidan zu bertsoan aritua ote zaren edo...

Be! áfizionatu pixkét.

– Umore handiko gizona, bertsoak eta kontuak eta...

Ajája! ba! bai, lén aitzen gína; órai ya, órai ya éz, bëño lén bai.

– Bai, bertsoan eta?

Bai, itén giné refutàka³⁵ pixkuát, bai. Elìzondón alleàtu izen náiz gaitzéra ta³⁶; geró? Urèpelen é? Urépelé... zaàrrekí? áunitz! ta, bëño uré bakizú zér den, Xalbadór... Xalbadórekin te, Mattín te.

– Eta orai ez zara aurkezten Nafarroako txapelketara edo?

34 'Eben = hemen' ote da hori? hala dirudi, testuingurua zein den ikusita.

35 Frantsetik harturiko mailegua dirudi horrek, *refuser, ne pas accepter, ne pas accorder*, hots, 'errefusatu, ukatu, ez onartu' edo.

36 'Garaitzera', alegia.

Ez, ez-ez-ez-ez, ya... eztúgu bálío... ónata ta orráta juáteko ta íbiltzen, ya zartú gara, zartú gara! ddió!... éjeje!

– Badira adin horretan ibiltzen direnak, eta gazteen artean zaletasuna pizteko ere...

Bái beño, éztugu bálío emen! eee!...

Ez kanturik ez otoitzik oroitu (1988)

– Kanturen bat edo ikusi duzu?

A! bai, kantù zenbáit? ya, kantuék eré...

– Eta hemengo bateonbat? aitamei ikasia edo?

Eeez! ez-ez, ez.

– Eta errezatzen ikasi zenuen euskaraz?

Ez! gurè eskolán? betí ibiltzeidá eskulá, denák, dának erákusten tziguté. Maixú? erdaldune gíse, beñò? itxèan berríz? etxèra juán? ta bétí úskera étxan. Errezátu itxán, itxán? etzàkitén gúre aitétamàren (!) naskí, uskéráz errèzaten, ètzakitén naski.

– Errezatu, erdaraz?

Erdáraz? bétí!

Egurtu zuten eskale gizagaixoa (1988)

Ta, Guardénean, Eguérritan? [...], je! emén? exkéan ibiltzen tzén bat bàrrio barnián; àitu ginén, eta, Aránoköa, píxkat tsúsi³⁷ úre. Ta, bi àldiz ére? uskéráz errèzaten tzué? ta emén, yàgo eré? milítare eón eo pikéte? aldí batéz... animéleko palíza èman tziotén? itsu zar árrei, uskéráz errèzatö, érrezatzen báitzue.

– Bai, militarrek?

Bai, teniénte bát, teniénte arék, refuèrzo o ola ká(b)o, por libre, e? ta animéleko... Ta arréki, etxé guzietán uskéráz errèzaten tzuén... arrígarrie! A, len báda? zènbat úrte te uskèlduné, éz-ez, etzióten, etxigutén maité!... gerrán eré? gaizkí kúsiek giñän úskáldunek! gèrra dénboran ere!

– Eta teniente hark zerbait erran zion edo?

Kiá!... uskéráz, uskéráz ái béitze, errèzatzén!

– Eta mozkorra baitzegoen eta...

Bai, teniéntea eréé, bíek mozkorrák ta, uskéráz aitú beitzué!³⁸

San Juan bezpera (1988)

– San Juan bezperan egiten zen sua?

Bai, orái eré iten dá, bai.

– Ze lekutan? leku batean edo hirutan edo?

37 Gero, berriz, *itsu* erabiliko du.

38 Baldin, idatzi bezala aditzen badugu, eta hori da gure ustea, Iparraldeko mintzairaren baten arrastoa egon liteke hor, ‘aritu’ gehi iragankorreko aditz laguntzailea agertzean, berriemaileak lehenxeago *uskeraz ai beitze* esan bazuen ere. Testuan ageri den eskalea, bestalde, Inbuluzketako Apolinaria Egozkuek aurrenik (EAEL II, 204. testua) eta Joaquín Garrues ilurdoztarrak ondoren (Artola, 2012) aipatu zutena bide da.

Emén? ta, an béit(t)ien an tzegón e! ta atzén egúnëan emén; bí tokitán in duté! sú aérta! mutíko gázte oiétaik, kuadríllétáketa, nesákoak eta, dénak árdítik sáltoká ta. Ta eméntxen in duté, itén bai itén ori!

– Nola egiten dute? pila edo montoia edo?

Bai, aplikatzen túte, mintzátúte mùtil kozkórr oié(k), e? ta geró? jo! montón politt éman! ta geó bertz-, báí!... sálto eérrak iten tuzté!

– Zerekin egiten dute montoia?

Eztákit ori...

– Abarrez edo?

Abarrá o... ba! aldíyetan beste kláse bat badá... uskéraz? órria zaió³⁹, oláko bérde bat, ta bértze át? ollága berriz; orí da distínto, ói? anímaleko súde itauté, su gáitzei bótéiá, ta oí t'ekártzen duté. Erréstan lótute kartzen duté? ta geró, ba... itauté sú ederra.

– Ollaga da lore hori bat?

Oríá, bai, bai, bai.

– Hori ez da otea?

Ótia ere báí, ótia⁴⁰.

– Baina zuk bertze gauza aipatu duzu...

Órria, órria báí... bérde-bérde bat dá, bérde-bérdea.

– Eta ollaga edo otea, horia...

Bai-bai-bai, oríak, floría ória atrátzaute.

– Baina suak egiteko ibiltzen dituzten abarrak orrearenak dira...

Bai, bai, oi ín duté!... ta tzáutu ut. Ta lèn berriz, bazé kostünbreá? San Juán bezpéran, eméndik, gábaz juán? mutilék? eta, esnéa bíldu; mendién, artzáëak eòten tziré? ta aék, etxéa buéltara juán? ta esénea bíldu. Tte beremén? San Juán egunián? plázara atrá? maí, maí, máia plázan patú elegántëak? ta aétan; arrozáda ta bizkotxáda ta ín te... gatzé gúziëk yateko! Orái ya, orí ez, kéndu de. Ba! iguálki pollíki eòten tzén ure, frángo pollíki.

– Hori egin beharko lukete orain ere...

Bai, in beàrko luketé beñó, báí zazi orai!

– Gerta daiteke kontu hori ez jakitea ere, aspaldi galduta egonik...

Be, éztakite géro!... orái yá eztá lenén bezala emén, artzéak eré goittí, ardiekí guárda, árdi kenduté? ta itxéa árdiek ta; gáztak eta an iten zúzte. Beño orai ya eztá zèreik ére! orái yá denák kènduek díre!

– Eta sua, noiz pizten da? arratsaldean? arratsean?

Artséan ba! arratsaldeán! ilúndu beño lènxagó! bai. Bai, xékulákó, a! berróit'amár... gatzé beño yàgo báí emén, sáltoka, sú mánetik eta.

– Eta salto egitean, zerbait erraten dute?

Éztakit! tte! 'Xarná fuera, sárna fuera' iten dire, 'sárna fuéra' ta.

– Hori bertzerik ez?

Éztute bértzeik; éztakit edozér e!

39 *Orre*, lekuen arabera 'ipuru' ere deitua, gazt. 'ginebro, enebro' da, *Juniperus communis*, alegia.

40 *Ollaga*, 'auliaga'tik bide dena, 'otea' ere deitua, gazt. 'argoma' da, *Genista scorpius* hain zuzen. Inguru honetako zenbait herritan *ollaga* = *otaka* 'argoma' bildu genuen aspaldi Ilurdotzen (Esteribar), Urnizan (Erroibar) eta Arrietan (Artzibar). Esteribarko Inbuzketan, *ollaga* bakarrik. Badirudi, beraz, zenbait berriemailek ez zutela garbi, halakoak izendatzerakoan, zein zen bata eta zein bestea, zuhaiskak bereizten jakin arren.

Ebakuntza baten berri (1988)

Batsá belz bát sàrtu zakiré larrú (b)artean, ta geró? medikuek mán ta operátu in txie-té, te emèndík?... óiek tú, t'emén patu, te oréi geldítu zaidá? t'ála.

– Baina ongi, ez?

Ba, ongí bai, bai.

– Kolorean ezagutzen pixkat, baina...

Bái-bai, bái-ba, klaró... ala'ré!

Herritarren balizko izengoitiez galde (1988)

– Eta herri hauetako jendeak badu izengoiti edo moterik?

Bai, badiré bai.

– Bai? ezagutzen duzu?

Badiré, bai. Juàn den euneán? periodíköan èrran tzuté ta lenáokó... erríen gáuzák ere. Emen é? tsaldó at, Nabazéko (g)órki abrátza, gorkí, ta Martíkonian tzagó! t'èldu zé gizon bát e; orí? gaztè-gaitzétik (sic) àitzen zaiguná gu; [...] bòta eman tzutén? «Zu, sardína, zú lekuré lanéra, beño ní joain náiz erríko Martíkonéra». Bai, batzié gizonák? orráta ór, bétí onára ta xégun!... orráta ta aiék erten tzutén ori: «Zu, sardín, aulkúpeko⁴¹ lánera, beño ní? erríko⁴² Martíkonera».

– Baina ezta... erraterako: Zubirikoak dira eztakit zer, eta urtasundarrak...

Bai, bái-bai; órai ya, ézta orai yá; ézta yáorik kásoik íten.

Inguruko herrietatik etorritakoez (1988)

– Hemen bada inguruko herrietatik etorri jendea? lehen Saigosko Catalina aipatu dugu eta baita Ardaizko Ana Mari ere...

Ardáiztik, bai, Anamári.

– Eta horiek bezala, badira bertze batzuk?

Bai! Urtèsungöák badiré! Urtèsungöák...

(Arrebetako bat): Beitíko errí ttar órtaköak.

Beitíko errí txarr áu, Urtésun baite; orköak badiré? bi, bi áizpe tórri onatá. Ezkòndué? bat dá.

– Eta Zubiritik etorri norbait bada?

Zubitík? bát bai, eré.

– Euskara dakienik?

Ez, ez; étxe-, ètxekuék? bai.

– Zubirin ez da euskaldunik, e?

Éz-ez, ta Zubirín ezta.

– Eta Agorretakorik edo, bada hemen?

Agorrètakoák eré badiré! zénbat?

41 Ez ditugu bi bertsioak berdin ematen modu berean aditzen ez ditugulako; hots, aldi bakoitzean aditu uste bezala idatzi dugu, hori zer den garbi ez izan arren.

42 *Auriko* aditu uste dugu errepikapen horretan.

- (Arrebetako bat): Bide.
 Bí aizpe sòrik báí, badiré emen; bát emén, otélean? ta...
 – Euskara badakite?
 Éztakite! ok, otélekuek eré badakité, ók baí, óri... Ok, guré lengúsuak ìten dió, olá, bigèrren lengúsuak gerála ta, oi'dé? bàdakité uskéra.
 – Baina hemengoak dira...
 Bai, bai, oiék? emengúak diré; oièn aite'ré? órko èrri txár batéko, Austáritz edo ála, Austáriz. Aék uskéldunäk tzién ba, aék? uskáldun bar tzién.
 – Osteritz herrikoak?
 Ustériz, bai, Zubritík ezkér.
 – Eta orain bada hor Osterizko norbait?
 Bai, bai, etx òntakó? na(g)usía angua ze(n).
 – A! baina ez da bizi...
 Éz-ez, eztá bizi; aék bai, arrék? arék uskáldun tzen, bióztokie, uskáldun, ba.
 – Zenbat urte izanen zituen orain, bizi izanez gero?
 Lauró-, laétanóita amár urté zerbéi(t).
 – Eta ez du anaia edo arrebaren bat bizirik? euskara dakienik?
 Ez, ez, ez... ez.
 – Nahi bainuke harrapatu Osterizko norbait, hola, euskara dakienik, nota batzuk hartzeko...
 Eztála Os-, Ostáritz er'ez.
 – Horko gizon batek, Jose Santestebanek, 75 urte ditu baina arront guti daki...
 A! bai, bai; eztáki ez, éztaki arrek.
 – Hitz suelto batzuk edo hola bai, e?
 Éz-ez, arrék eztaki, eztáki árrek ere.

Ikastolan 10-11 haur (1988)

- Ba! orái gatzéak bai, Zubùritík; Zub(i)rirén eré galtzèá, onára etòrtzen dá?... atxé-, atxétar uskéra erakustéra? andrèrená (sic), Zùbritík? xàu batiá?... Nì alegré orai, iké-xiek e estúdiuz, ta onàta eré? érri ttar bát. Ór bai úskeldunék, andíek, denák... Irági. Irági errí ttar bat badá...
 – Beraz, hemen ikastola bada...
 Bai, bai, bai.
 – Haur dexente joaten da?
 Ba! amár bat, amár edo améka edo... beño ttíkíek! bortz, séi urtéak ártio juáten dire, ta geró, àsten diré? ikèstauté fránko políki ere, úskera; beño, geró juáten diré bèrtze maistruék? ta, án dená erdáraz berriz eta. Ta bá! atzéntzen tzaukú, atzéntzen tzáuku.
 – Eta elizan? atzo Catalinak erran zidan ez dela batere egiten; apeza nongoa da?
 (Arrebetako bat): Apezá? Iturméndi, Barranca.
 – Eta berak badaki?
 Badakí, bai.
 – Eta zergatik ez du ja ere egiten?
 Éz-ez-ez...
 – Ez diozue deus erran edo?
 Ez, ez... ez.

– Egin beharko luke zerbait, hemen jende aunitzek badaki, adineko jendeak-eta, ez? Altzinágo apezák, arrék zènbait áldiz, uskéráz... xermóia eré, erdíe iguál uskáráz iten tzuén, bai, juán den ure, don Mártin.

(Arrebetako bat): Don Martín? nóngoia zén? nõnguá? Azpíroz o...

Ez!... Irúrtzun àlde órta joan tzén bėti ere, ta uré zén uskáldun, bádaudé batzúk, arrék bai, arrék, berè arteán? uskéra.

– Eta joan zen? edo...

Íl tzen.

– Zaharra zen?

Éz-ez! oáiñik éz, éz-ez, è'tzarrá. Uré bai! uré uskaldún, bo! uskèra arrék! xermóia ta erdíe... arrék ilé-, ilérian án, mezetára junginiár⁴³ báí, mezáa... obísp-, òbispoá, uskéráz ta geró, obíxpoa ere mézan tzén. Geró, arrék, óri... lagúna edo, yá zué gízona; ur-uré? uskáldune ta, úra bótza! ízen on bát e gizon uré, apéza? ba, tiá!... uskél? uskáráz min-tzatúta ta geró erdáraz ari tzén ya. Bañá? àleré, an, yénde uskálduná? áuniz dá!

– Nolanahi ere, honek zerbait eginen balu...

Éz-ez, je! ebék? juáten gará uskáráz aitú te béttök? ezpáite bértzeik óla... kasík uskéráz; gútti dáil, yénde gútti da emén uskálduna orai; azkèn finé.

Eugi bereko Emilio Linzoain apaizaz (1988)

– Roncesvalles 'Orrea' erraten da, ez?

Orreága.

– Eta hor den kanonigo hori, nor da?

Emilio, don Emilio... Lin(t)zoáin; ta arrónt uskálduna da úre! ta aién, aién eménguek eta dének, dénak ba, árrek ó! ór uskérái(k), eztúte erdáraik bakárrik míntzátzen. Bàda-kité báí, dének, lenbizikó da ála.

– Eta orain han da? Orreagan?

Bai, tòrtzen dá onáta mèza ematerá? nóla zaió orai órrei?

(Arrebetako bat): Irúrtzun àlde ortará!...

Bai, bai, orrélako zenbáit, Múskiz te; ór kizoná etortzen dá? asteró? mezá ematera. Len, Muskízen ègon tzén ápez... ta geró? kanónigo zeláik? Orreágara emán tzuten. Ta, uskéra? erákusten áitzen omen da, ílob'atekí.

(Arrebetako bat): Eta arrén familie dá? bizi déna... Irágin.

Irégin, bai. Bai óiek dának, uskáldunak, uskáldun gartzíak dire oietán. Ta oriék? bai, oriék? dénak íketan àitzen díre! Gù berrís? bėti orái...

(Arrebetako bat): Zukétan.

Zukéta, bėti zúketa!

– Apezak zenbat urte ditu?

Orrék? gargeró... íruetanogéi bat urté, ór ibíliko tu.

(Arrebetako bat): Báí beño, Linzoáin, Lìnzoain dá Eúgi-, Eguíkoa dá!... Àpez ói, àpez ói dá Eguíkõa, bai, y bère familie bizi dé Irágin, kláro, bai.

43 Litekeena da hori 'joan behar genuen' izatea, gehiegitxo suposatzea bada ere.

7.2 Presen Añorga Etulain

Eugiko inauteriak (1989)

– Kontatzen ahal duzu nola egiten ziren?

Pues, góizian? atràtzen tzirén karríkera, eta... beztìtzen tzirén? kanzónzilló... zu-riék, zàngoráño... ellegátzen dirén óieki(n), eta kàmiseták? tzúriék ere. Geró, paàtzen tzuztén? karétak, eta sonbréroak, dénna... esto, papél... fín orrekín? kolórea. Juàten tzirén etxetára, lemíxik... lemíxik ibiltzen zutén érrie⁴⁴, eta géro? bigerrèn egúnian? juàten txirén bordetára, èra (sic) eskalétan góiti, igéten tzirélaik, sukéldéra? erràten tzu-ten: «Íauté, kóxkoté⁴⁵, txérrí txár bat íl duté!... máin digúte txérrí puxké!»... Eta, amák: «Góiti, góiti!» erràten txioten, «góiti, góiti! zátózte!».

Ta juàten tzirén... bátek emàten tzuén sáskie, bértzöaték emàten tzuén kerréna, eta bèrtzöaték emàko⁴⁶ zuén? ògindéko, bértze... zakúto at, eta, denétaik máten tzaikioten: arrótziaik, txixtórra, esto... txingérra, ógie, eta geró? dirú pixkét ere báí, útz zezatén afárie, arrátsèan, afárie óna, dénen... gázte gúziendáko, itekó, màten tzaikiotén dirú pixkét ere.

Orí? íru egúnez! ibiltzen tzirén ála, e? lemíxik erríen? ta geró bórdetan, eta mut(t)íko ttíkíek, edér, gú bezàlakoák? ere báí, guziékin ibiltzen tzire án, betí, goizágo, goiziág... amarrétan edo ola, eta aundíek ibiltzen tzirén? pues, aunitz aldíz? bazkaltzéko tenó-rian, arpátuz, ètxen bátian; bàldin bezirén neskáköak edo... prokurétzen tzutén betí? pues, olakó etxe baterá, gelditzèko klaseán? bazkáltzera.

Biñó? emàten tzaikiotén... fuenté pare bát... áza, alubiéikin, te ní oròitzen náiz gure amák nóla, pàtzen tziotén patáta... azáikin te, gústora yàten tzutén! gústora! mùtikuék? gustóra yàten tzuten. Geró, kantàtzen tzutén? kórdióna emàten tzutén... berék? kordióniste eré? eta... óla, klaxí ortán; geró emàten tzúztzen isétsak, aèxtían errán baitut zí... isétsak! ta betí bazén bákarren bát... eta biziágo, biziágo o... o jùgetonágo. Ní oròitzen náiz guré, neré anáiak, óla, mut(t)íko koxkórrak, eta nolá juaten tzirén... etxétik atráta laixterká... eskápo, eta... Joxé, Etxésméndiko arrék, isètsekín segítzen tzióten, ta izítuik!

Ní oròitzen naiz, larrú zarrak, larrú zar... erràten giníotén?...«Larrú zar, múkizu, zórrik eta bártxeak baitúzu!».

(Senarra): Gúre erríen eztú⁴⁷ kúsi... oláko bát e? gizón, uskaldúna? gùre erríen? éztu ikúsi?

44 Aditz laguntzaile iragankorraz jokatu, gazt. 'pateaban, atravesaban el pueblo' edo..., alegia.

45 Hitz honen berri Anue ibarreko Ignacia Legarra etsaindarrak eman zigun 1990ean, zera esanez: «A la cabeza de maíz pelada, sin granos [le llamaban] koxkóte, y le ponían al kerrén, que andaban recogiendo longaniza y tocino y que les daban... y huevos. Le ponían abajo un koxkóte, pa que no caerían... pa tope, sí».

46 'Eraman'etik heldu 'eman + ko' era ezagunaren aldaera bitxia, inoiz, testuren batean-edo, ikusi duguna. Adibide bat dakargu Ultzamako Pedro Tornaria eskola-maisu irazoztarrak XIX. mendearen erdi aldean idatziriko 'Lizasoko Dotrina'tik aterata: *in cezu ba zuc ala, ta berau izein duzu Aingueru bet bezala, emaco zatyuena...* (Pagola et al., 1995). Gainera, eta nahiz inguru hauetan ohiki 'eman + en'etik 'emain' -edo 'main'- aditu dugun, gure artxiboei behatua eman eta arestian aipatu bezalako lagin pare bat aurkitu dugu: 1) *nobáittek emako zué* (Urbana Aginaga txulapaindarrak, 1980an emana), *géro aziéndandakóa... béñ e bértze norbaiték emàko zuén akaso óla... zálkea edo óla* (Victoriano Erize anuetarrari 1990ean bildua).

47 Berorika hitz egin zigun oso euskara gutxi zekien berriemailearen senar Filomeno Urtasunek, Anueko etsaindarrak.

– Ez, bilatu bai baina harrapatu ez⁴⁸.

(Senarra): Bai, billátuz báí, arrapátuk ez.

(Berriemailea berriro, arestikoa errepikatuz): «Lárru zar, múkizu, zórrik eta bártxeak baitúzu!». Enàiz oróitzen fináleá zér tzen, pero bear tzuén! bére final.

– Eta izendatzen zituzten mayordomoak edo?

Màyordomóak! bai, mayordómoak eta mayordómak.

– Hori ez duzu erran; hori noiz egiten zen?

Bueno, orí... eta señálatzen tzúten⁴⁹, el día... òite láu egúnëan? júnioan, San Juan egúnëan; ìten tzirén...

(Senarra): Esáingúak? Etsáin?

Éz-ez, Eguíkòak. Bàño mayordómoak? ìten tzutén Éguein, òite lábían, eta, mayordómak eta mayordómoak, eta géro mùsikéikin? enkàrgatzen tzirén oiék bestétan, eta enkàrgatzen tzirén eré? esto, kàrnabalétan, eta mayordómak? enkàrgatzen tzirén besti-méntak itéko, gitzónendako, eta sonbréroak, sonbréro... lúze bátzuk; karétak, mayordómak enkàrgatzen tzirén óietaz. Ta bestétan ére? béstetan eré mayordómak enkàrgatzen tzirén... áunitz gáuze it(t)éko.

(Senarra): Gùre errién? gùre errién e, mayordómoa... txapéla...

Bai, txapéla emén ere, txapéla, bonéta, patúik àdornúe o, adórno o...

– Bai, apaingarria edo...

Adornú edérra, e? olá, por la...

– Zintzilika edo?

Tzintzilíkan! eta bére fléko dorádoak, óröa...

– Urreztaturik edo? urre kolore edo?

Eso, urrién kórolória.

8. ZILBETI (ERROIBAR)

8.1. Ceferina (C) eta Jesus Mari (JM) Iribarren Agorreta

Arropa-garbiketa (1987)

C: E! jeje! atzé egitten tzaidé, geró.

– Harri baten gainean egiten zen? tinaja batean? edo nola?

C: Guk, pàtzen ginuén konp-, bueno, péan pàtzen giñuén tzurrúzta; guk? ya ník zau-tú ut tzurrúzta, géro ya paratzén bertzé konpòrta berrí oi baño, lemízi an pàtzen tzú zurrúzta.

– Hori zer da?

C: Eztáizu zer dén zurrúzta? Béira, zen? olá, zenbáitek izèteuté, izèten tú ya arrízköa; ník? zurézköa (d)aukít étx(e)an. Orí pàtzen tzén péan, eta áren gáñan? idurítze ezín iku-si alákoik baño, patzèn tzutén?... saskító, ordúen saskíe bezéla? olá, saskí gu... pàtzen

48 Handik gutxira, baina, gizonik ez, baina arestiko oin-oharreen aipatu dugun Ignacia Legarrea anderea ezagutu genuen. Honek ere, egia esateko, euskara ahantzi samarra zuen.

49 Berriemaileak ez zuen hau garbi ahoskatu, mihia zertxobait trabaturik edo.

tzutén arrén gañán [...], ta árren gañán pàtzen tzutén... úntzi et, eta árta sàrtzen tzén arrópa. Kònprenitú?

– Bai.

C: Eta... buenó, orè patú? géro, arrén gañán pàtzen tzutén... arropá? lemizík? peán? kolorézkoak baigintuén, olá... geró arrén gañán larríek? ta bereán e xéa. Xéa, atórak eta óiexek. Eta úra bérea emáten ginuen... màindre bát? txùrié? eta áren gañan, o zakúzko, zakúzko... záku ttiki bét o orí, zér da? zaku ét? erdíbie, kostúre bét, eztákit nola èrten dén...

JM: Arpilléra bat bezálako orí...

C: Arpilléra bigúne garáta? beño uztén tzutén arrínbe, èta... bèreán? esto... áutse. Eta geró? juàten giñén... bézko at, ur? beròtzen? eta... ándik, àrtu urí? eta bóta geró arrén gáña. Lemixí, etzén... epéla, epéla beño gexagó? géro... ya, géro beroagó? géro ta bèroagó? uré? botàtzen ginuén? eta árren... gañétik bóta? eta, tzurrúztaren péan, pàtzen tziotén... úntzi bét, eta ùntzi árek bìltzen tzuén ure, ta èríki, zeá, urá? eta petík [...] ta artán biltzen tzen, ta géro? úntzi ortáik botàtzen tzén berríz, suén zaón...

JM: Bezkóra berríz, bezkóra.

– Suan zegoen...

C: Súen, óla... beròtzen! eta óri? juàten giné olá... ortík botá ta andik artú? beròtú? ta bóta berríz eta olá? eta yá... autématen ginuén kasí... beròtu zelá? béro-béroa atràtzen zeláik uré? auníz beró, bertzaldé, t'emátén tzelá ta orí? egósi! erterràn⁵⁰ bezalá!... Geró? eztèkit ník, ta géro, bíramunién? garbitu uré? ta... ólaxe.

– Eta gero, handik atera eta?

C: Bueno, nóla atrá? geró, uztén gi-, ói iten ginuén góizian!... góizean, juàten ginén lenbíxi? te líxue garbítzera, óri zetará, líxue garbítzera, ta... líxu ure garbitú? eta geró, iten ginuén olá atsáldian! ézta ori atsál-? atsáldia?

– Bai, bai.

C: Atsáldéan? pátzen gindué berríz, eta géro, ordik altziné? atsáldéan patzèn ginuele-tán? zenbàit aldíz? ba según nola iten líxuä; áu ízin beléiz? ba, yá or zàrtzen tz(i)én! òi yá... Eta geró... ba! zórtzi-amár o... ok, besté gratxitxí (?), etzínuela bota txórrro! ori yá según zénbat ur, arràpatzén! ta zenbát, orí?... óri, óri, óri bai. Eta oí uztèn ginuelaík birámun ártio, ta biramúniän? bèrtze átek iten zuén⁵¹ líxue. Ta, oróat, bàña emén ya... garbitú? ta, edátu.

– Arropa, hor sartu aurretik, garbitzen zenuten pixka bat errekan?

C: A! bai-bai-bai-bai-bai; a! óri báibai, óngi garbitú, ál bezein gúzie, e? óan bézalaxe, báibai-bai, orí bai. Góizi(k), oséa... postretík? egunbéte, egunbéte, egúnbete; zú juàten tziné garbitzéa? ta ez úzte arék ta... orí? garbitú ártie (sic), e? orí bai, oríxe garbitú éerki. Óri garbitú eta géro xabóna eman, betí xabonëan. Ta geró? ol-óla? xabònentzát⁵² tzaòn bezalá? geró, sartú... kónportan. Eta géro, biràmunién? éerki garbit(t)u, orí bai, éerki bear garbitú? ya eràman tzutén, arrópa béro-béro atàtzen tzén oraño? eta edérki... úre, ya, déna edérki, ez zuté-ta anbèstèko uré? txie-txé batekí(n)? uré ya utzí zuen

50 'Erraten den' bide da hori.

51 *Duén* aditzen uste dugu hor, bitxia bada ere.

52 Horrela aditu uste dugu, -tzt bukaera, inguru hauetarako, bitxia iruditzen bazaigu ere.

yá?... juáten tzióñ uré? èta... geró? biràmunián garbìtu ere ongí? óngi, garbìtu óngi ere báita, éérki garbìtu! ta... éérki... úria ta éérki pàztu (sic) óri, zè biar dá éérki pastú.

– Hortaz, konportan sartzen zutena garbi samar zegoen jada...

C: Bai, bai, baño uré? biar tzén egósi, arrópa ori, egós, éz xurítu! ta atàtzen tziré xurí-xuríe orduén, kláro.

– Eta handik atera-eta, zer egiten zen? zintzikatu edo?

C: Andík, nóla? ez-éz, andik atrá? ta berríz artú... ùntzi betián? te garbitzéra, ugeldéra, gur'étxean baginuén olá, lekùe garbitzekó, nik zàutu tút, klaró! baño lénao emén... ttáttarrak gintzeleik? klaró, garbitzen tzén, eràmate zún uéldera.

– Hori, hasieran, lehen bustialdia egiteko...

C: Es que... ¡no! ta, untzién paràtu baño lén? egósten pàtu baño lén? garbìtu ártio. Óri da, ta aik xabónen...

– Eta gero ontzian sartu...

C: Geró, úntzien sartu.

– Eta gero, bero-bero jarri eta...

C: Ta egósi, egósi're íten segído.

– Eta egósi ondoren, zer?

C: Géro? útzi óri birámon artio, eta beràmunián? kendú kisu uré, kisúe botàtzen tzén...

– Kisu edo hautsa?

C: Áutse, áutse, áutse... Uré, autsè kendú? eta úre bóta, orí etzuen balió. Eta geró, aunítz? atrá... éz-ez-ez-ez! lemíxi gárbitu.

– Garbitu berriz?

C: Berríz garbìtu, báibai-bai.

– Errekan edo? berriz ere akklaratu?

C: Len? akláratu, orí erdaráz akláratu, eztéit zéin nóraño; éérki garbitú? baño... xabóna emán? ta edérki garbìtu berríz.

– Berriz xabona emanik?

C: A! bai-bai-bai, bai-bai-bai-bai-bai, xabóna báitzen.

– Eta ez zen paratzen nonbait idortzera?

C: Geró, oík dénak lándu gùziekín? ta geró... màten ginión... kolórëa, azulétia, emén béitzen, gárbie eztakít uskérax [...], añíl, añíl! eta... órtan pàste ginuén! arrópa guziéi matèn koloriá? eta, geró edátu; guk, kalèrién? bitúu kaleríe? bákizu zer dén kaleríe?

– Balkona edo?

C: Balkóná? eta denbòrazalé? gan, t'esiétan, ere báibai, ési oíék ya baitíe, ési oíék eta olá? ta esiétan, pàtzen ginuén ebíli... zu! Bàña gúk geén-geién káleti(k), aièn... refléjo, idùki tzuéla oróitzen nãiz, eta àire néski. Eta géro, ór geldítzen úr oí; kláro, lixúe egósi, ta bíltzen tzén úre, eta arrékin? lixúen, arrèn ur artaík? geró, óla, gizónen pantalónak eta bértze arrópa zikìnagöák? artán paàtzen tzén? ta aréki... berótu ur uré? ta án... sàrtu arrópak? eta gú... gèiltzen tzé arrópa... gárbie, uré berríz garbìtu, órdu érdi... èrrekará? ta garbìtu, klaró.

Guk eré? ortáko bil-, orretáko... gastatzén tzen, azúlek eta... arpillérek eta an baitzúten? ta géro ándik algúna mandárta o zikínaö o... zér gastátzen ibíltzen tzién arrópa o, étziéla, etzizkela sartú... kònportán! klaró. Orí yá yagòik zén? arrópa xúriek, e? arrópa xuríe? ta... éz ain xúrie ere báibai? orí pean, eztéren xuríe? baño... geró andik goití? xúri-xúrie. Báibai.

Inauterietan (1987)

C: Iautré koxkoté, txerrí txar bát il duté, artaík pùxke on bát main dígute.

– Hori erraten zuten, e?

C: Óri, bai, beño... ník eztut áitu, e?

– Beztitzen zen zerbait? maskarak edo?

C: Ez. Orí? ez; ník? óla, ustéz eztút aitu ní, e? orí bakárrik etx(e)án... áitue, gúe... guré aitetameí ta olá? erràten tzutéla len. Ya, gu? ez géa atrá ta...

– Aitatamei aditurik bakarrik...

C: Áik bakarrák; oí, dének, dénak èrten tzutéla bai, e? oráin, orí...

– Aitatamak nongoak ziren?

C: Amà itxeköá? ta aité Eguíköa... (zuzenduz): Eúgiköa!

– Nolako ohiturak ziren inauterietan? zer egiten zen?

C: Zé iten tzén?

JM: Etxétan eskatú? ta geró...

C: Iyènde artsaldéan? pàtzen tzién mutiköák, mutílkoxkór góra, éz eskólaköak eta éz mutíl indé? óiek ibiltzen óri...

JM: Mutílak juàten tziré iyendetán, ta géro...

C: Ez-ez-ez.

JM: Eta géro, àstearteán ere báí beárrik, ta, astèlenéan? mùtiköák?

C: Báí bále, záude-záude; lemíxik? lemíxik juàten tzién mutíko koxkór oiek ta olá... amaséi, amabórz-amásei, eskólatik áta ta óla, baño oiék étzuten emezórtzi o emerétzi urté ya, oiék? lemíxik juàten tzién. Géro? arrátséan, àsten tzién mutíl, yá mutíl inde, eta... biamùn goizián? mutíl, eskoláko...

JM: Eskoláko aurrék.

C: Eskoláko mùtikoák. Eta geró... asteartiá? asteártian? berríz mutilek; óiek pàsten tzutén ta geró, betí mäten tzaikiotén igual: tzerrikí? ta arròtzéák? eta ogíe? ta... sosá? òpillé?...

– Eskatzen zuten?

C: Bai, eskatú? baño, óri maten tzen.

– Eta zerbait kantatzen zuten, edo...?

C: Ba! olá're etzúten gáuzeik, óla...

– Edo akordeonistaren bat etortzen zen?

C: Ník usté zenbáit kordeonísta, bai; éne! érriré, bazé kordeonísta bát lén ta...

JM: Eztákit zérgatik zén ta, arék eré... úre etòrtzen tzén.

– Eta bilduriko gauzeikin, zer egiten zuten?

C: Géro iten tzutén merendué? eta...

JM: Ostátu, itén meréndue.

C: Eta... ostátu! ágían, ogíe? áise bíltzen t'egíten tzutén; eskoláko bíltzen tzutená? eta, gizóixkol eré? egíten tzutén, eustén segurú askí? ollòxko bátek ere. Kàfe on batekín in duté, eta... mutíl(l)ák? oláko zerbait ínén, ni éz naiz oróitzen bértzeik olá... espézialik.

JM: Géro, bàldin bazén? bildóts zenbáit e [...], érematén tziotén igual.

C: A! bai, orí bai; pero, erósie, e? erósie, erósie.

– Akordeanista hemengoa zen?

JM: Bai, bai, eméngöa.

– Nola zuen izena?

C: Bautista Ezponda...

JM: Eta José, Jòse de Arríbe ere báí.

C: A! bíek yòtzauté?

JM: Bai-bai-bai-bai.

C: Íl tzena, Jòse de Arríbe. Ba! píxko bát afizionátuek emén bakarrík, bértzerik ez.

– Eta ze musika jotzen zuten?

C: Kórdion txár-txarrá, óla.

– Baina hemengo aireak edo denetarik?

JM: Eméngo oiétaik, bai.

C: Émen bai, oláixe... piéza on bát o bertzé o olá, ázol píxket bakàrrik zén.

– Eta jotak-eta, holakoak ez?

JM: Ez, pasacalles, jústu pasacalles érri bereán; juàten tzirá erróndan ere báí, àla bázén... juatén tzen ere báí [...] ta óla. Gút(t)i, gúti ere emén beti ére.

– Baina ez zuten beztitzen aparteko arroparik, ez?

JM: Éz-ez-ez!

– Eta ez zuten eramaten eskobaren bat edo?

C: Éz-ez-ez; pues egúnen bát, a lo mejor... norbáitek iguál, artzén bazén-, zèzakén bát, arratsétan, aztatzén bazínen eo olá? baño bestélaz e...

JM: Gúk gerrénaéki màten [...].

C: Baño olá, bestéik ez, óla yagó ez. Be! égun txarra zé! [...]; bueno, ba óri baño yaó? baño beti'rè, éztao yá ángo gíroa eta ezér e. Enáiz oróitzen, ní besteík énaiz oróitzen.

Herriko festak (1987)

– Eta izendatzen zuten norbait ‘mayordomo’ edo holako zerbait?

C: A! orí bestétan.

JM: Orí bestétan.

C: Prigória, ta emén artzen tzutén. Ordúen izèten tzén? en beti'rè...

JM: Òla dá, úrrèan, lemizíko igendén.

C: Eta órai? pastuté San Bártolómera.

– Eta bestetan zer egiten da? zein da ohitura?

C: Bueno, tòrtzen tzén akòrdeonista bát, bezperán? ta, eee... já ere!

JM: Itén tzen afàri bét? bezperán? ta, geró...

C: Ìrugarrén egunián zén, ezkònduen egúne erràten tzutén? ordúen màten tzuén erríek...

JM: Ógi parátza⁵³, ta, orduán...

C: Ardóá?

– Eta lehenengo eta bigarrenen?

C: A, jài oíek... jústò kárri kordeóna? ta olá, espeziál étze ja ére, e? olá, góizean dan-tzá? eta géro... àrtsaldéan? ta geró... arrátsèan ére? báí-bai.

– Eta prigore horren eginkizuna zein zen?

JM: Zenbátian, tzéa, juàten tzén... juàten tzén musikoa ára, atéra bere etxéra.

53 ‘Beratza’ izatearen itxura du horrek; gazt. ‘blando’.

C: Bai, akordeoníst-, ebék ez bízuten, bueno! akordeonísta tortzén tze, eta... làu egunéan lo ìten tzuén... prigoriéin étxean, eta lemixíko, eta bezpéra ta lemixíko eguné? árren... an, yatén tzue. Eta bigarrèn egunián? prigorésa, eta... irugarrèn egunián? prigóricin láune, láune, izèten tzién bíde; eta irugàr-, làugarnián? ostatuén beréki. Eta oiék, ìten tzutén lo ín? betí prigorié-, prigorièin etxán? ta geró, gosàldú? ta... bazkàldu ta afàldu? or, tokàtzen tzéna; prigorésiein etxétara, án tziré? prigoriéin, launén o... ortáko zutén.

JM: Ta géro lagún, lagúnen ondóan? opátu.

– Prigore-prigoresa izendatzeko zer egin behar zen?

C: Óiek... a! óiei? emàten tzuén ya... según...

JM: Seún nola tokàtzen tzén, seún...

C: Seún adíne, bai. Aurtén, por ejemplo, ní zarrená? ni, eta lèngo urteán? zu, ta orái... úrtian? au, óla...

– Txandaka edo...

JM: Txándaka.

C: Eta áurten prigòria zéna? [...], lagúne. Eta... úra? èldu en úrtèan... launen tzená? betí góroo, ‘ti góro. Ba óla, óla patuté, óla... mártxa ori.

Enplastuak (1987)

C: Enplástoak? báí beño... bai-bai, oiék e ín... in dítuu, zuék ere bai (!).

– Eta nola egiten diren badakizu?

JM: Bai, málba deitzen [...]

C: Óri, nóla da málba orí? álbéstido (?), artzén badúzu latá botátzerako letxerá? peño...

JM: A! nóla, lisúntsie?

C: Lisúntsie, lisuntsí... kéndu azalá? ta, uré egosí, esto... zapí beten olioekín? artù olioá? eta andík, beròzalé? bóta lisuntsín... azalák? eta, geró botàtzen tziotén àrgizérie? eta eztáit beste, zé botàtzen [...]. Án paràtzen nué, násai obé! málba erràn duté? plántak oiék e, zérr ere; ói botàtzeuté? píkorrendáko ta. Ba! erítasunekí? orí patze zutén.

Haur-jolasen inguruko oroitzapen urrunak (1987)

– Txikitan zertan jostatzen zineten karrketan eta?

C: Ba! mutíkuek, yolásèan? mutíkuek aítzen tzién... yòstakétan! orí, gibéleti in tzién; ‘márroa’, bakízu zer den márroa? bai. Eta geró usté ut an zérbat e bóta, baño orí iten tzén erdáraz.

– Marro hori nolakoa da?

JM: Topàtzen tzirén? iguál bíde emén? ta, bèrtze bíde án? ta arén... bertzén bat atá? ta bertzé aren, géro bertzèntzakó?⁵⁴ ta orrék, arrímetzén bertzéa... arrapátu géro, óri da, yá arrapatzen tzión ta... lásterka juánta.

C: Eta bértze oí? ‘saltábiko’ orí? nóla preparàtzen tzén, nóla? zé pàtzen tzirén?

JM: Ué ‘saltábiko’, onéla erràten giñún.

C: Ya, gúk bezála, ze àur gúztiék (sic) betí...

54 Hemen ere badugu, 53. oin-oharrean aipatuaren antzera, inguru honetarako bitxia iruditzen zaigun atzizkia.

- JM: B at kont u? ta b ertzea... p astu ga n etik uk itu g abe, ta or i izeten tzen.
 – Eta zerbait erraten zen salto egitean?
- JM:  z-ez, at nditu bear. Ta g ero, ‘altobajo’ ere b ai iuk itzen gi un g uk. Izeten tziran b anko batz uk? eta em n tzuten...
 C:  lki b etzuk, eliz eko at rien izeten tziren ta... eee! b a o...
 JM: An, gazt etan, pegatzen? pl atoain ga an? ta, ya... arp tzen tzi n?  teri in g abe, ta or i, b a o z u...
 – Eta beste jolas bat, makila batekin pelota jo eta?
 C: Ta, or i n la erten tzi o? orr k b adu bee izena, bai; or ek launtzen men tzire or-t ara len.
 JM: Ze, txurr ba, b ai.
 C: Txurr ba; or  bai, b a o g uk ezt gu zautu, e?...  z-ez,  ztuu;  itue,  itue b ai, b ai b a o...
 – Nolakoa zen hura?
 JM: N k ere  ztut z utu, n k eztak t nola den.
 C: Ni  ztut z utu, e?
 – Zerbait kontatu dit Lintzoingo Segundo Torreak.
 C: A! oi k ak so bai.
 – Baina ezagutu edo aditu duzue...
 C: N re aitt  bai,  it(t)u.
 – Ikusi ez...
 C:  z kusi.
 JM: Gerr n? mut l k ar tzen tziren... ‘a chapas’ ar tzen tziren emen.
 C: Oi b ai k si nu n, e? fr nko boztz  ldian e.
 JM: Or  bai b e o, n k?  ztukat uk tzeko; nik...
 – Eta txaparen barruan zerbait paratzen zen?
 JM:  z-ez, tx pa bot tzen tz n, g itti, ol .
 – Botilen txapak?
 JM:  z-ez, ziren... aet ik, d ru...
 C: ‘Diez c ntimos’, ezt it b zire  la...
 – Hamar xentimoko txanpona? moneda?
 C: Oi, oi, oi tan, or tan, oi k, b ltza oi tar k.
 – Kobrezko haietakoak?
 C: Kobr zkoak, bai,  iek,  iek,  iek,  iek...
 – Eta nola jolasten zen horiekin?
 C: N la z ? ‘cara o cruz’. Ol ? n k ezta t,  ztut k si bein   em n; p tzen zuten? bid ? eta, bot ko zuten b de? ta ‘cara o cruz’ ta, bat ‘cara’? eta b ertzea ‘cruz’, b a o...
 – Eta asmatzen zuenak, harentzat? harendako?
 C: Arp tzen tzuen k? arrend ko zut . B ai-bai, ta... zenb itek, iuk itzen tzu la b xte aund e, e? ejej !...
 – Eta bada beste jolas bat, mutiko bat paretaren kontra gelditu, kontatzen hasi eta...
 C: A! bai-bai, ‘a escondite’.
 JM: ‘Al escondite’ err ten ginion g k; ort n’de... biltzen tzela k be o, bar tz n ol ko, batz uk kont tu, igu l, eg n edo... ta bear tz n? izeten? bear tz n altx tuik ya, ta g ero, buk tzen tzuela k? bear tz n,  re ju n? ta... ju n biletz era b rtze at; arp tzen tzuten? eta...
 – Eta jakiteko nor gelditzen zen ‘para’, zer egin behar zen?

- C: Azkéna, azkéna... azkéna gelditzen tzená...
 – Bai, nork kontatu behar zuen?
 JM: Orí? pàtzen tzéna, paretán...
 C: Beño azkéna gelditzen tzená? ez? eztá olá?
 JM: Bai, pàtzen tzutén? ya [...], iten tzutén? kontátu ori olá.
 – Kontatu?
 JM: Bai: ‘Zurrón, butón, de la böta bötéra, zirríkili, fuera’. Óri erten da, ta géro... èltzen zenéki, bérriz asten tziré: ‘Zurrón, butón, de la buta, butera, zerríkili, fuera’. Gèiltzen tzená... azkéna? óri paràtzen tzén ‘butún’... parétan bezalá? kontátzen.
 – Orduan, ‘Zurron, buton’... zuri tokatu zaizu; hola?
 C: Bí kanpóra!
 JM: Bát kanpóra! zerríkili fuera! orduén...
 C: Juan kanpóra! ta orái, zúek biék? ‘Zurrón, butón, de la bota botera. zirríkili, fuera’. Ói según dén bezala.
 – Hori bertzerik ez zen erraten?
 JM: Éz-ez-ez, orí bakarrik. Orduán? orí ginú, orí zautzén dituu. Ta gèiltzen tzéna? pàtzen tzén? burúe parétan ondoán? ta geró...
 C: Eta geró? azkéna gelditzen tzená... tartéko bát edo orí? uré gelditzen tzén, bakizú, zenóla zen ori?
 JM: Bénga! juatén bazén obé eta ón den lekúre kòntatzerá? zu’ré beño lenaó? zuzén bértzea, eta àn bazindué derètxo orí? eskatzén?...
 C: Geró? pàtzen tzén bat paretán? ta, ‘bat, bíde, íru, lo-bóst’, erdaráz? ta geró, kontàtzen tzinué ogéi? ba, àsten tzérala billá, besté at yá... arpàtzen tzituén? ta olá? eta... geró? ba, ikùsten bazuén? ba...
 JM: Juàn bear tzuén ordúen tzaón lekúre; kustèn bazún? bezte át? juatén bazén bertzéa [...] èrten tzió.
 C: Ta zé erraten tzió? zé erten tzió? ‘Jesús...’
 JM: ‘Castilla y Corte’, e?... Ateàtzen bazén? pàtzen tzén úre, eztió... beño lenáo.
 – Bera kontatzen zegoen lekura?
 JM: Kláro!
 – Eta zer diozu erraten zela?
 JM: ‘José, Castilla y Corte’ o olá... ‘Castilla y Corte’ o según, según ze izéna zuén edo...
 – Segun ze izena zuen ‘para’ zegoenak?
 C: Éz-ez, ní balín banagó emén, eta guziak kustéinzut, ór errateút, bueno pues, ‘Francisco, Castilla y Corte’, óri. Eta bértzea etórtzen báda, áu emén eztagólarik? emén yártzen ari eó? arréi zé erraten tziótén?
 JM: Tòrtzen bazén bertzéa ere báí.
 C: Ala zén, iguàl-iguála béti.
 – Bai, zu atera zara norbaiten bila, ustez han badela norbait...
 C: Gáñe-gañeán! kláro.
 – Eta artean, bertze izkina batetik [...].
 C: Bai, ní yarduén egon lékuen...
 – Eta orduan hark zer erran behar zuen?
 JM: Arrék?... ‘libre’ edo olakó zerbáit.
 C: A! líbre bai, líbre-líbre... bai.
 – Eta zuk segitu behar zenuen kontatzen?

C: Éz-ez, kontátzen... béraieék òrtxe kiéto. Géro, uré tòdo líbre, ta úre segítzen tzuén, bueno, betí oré, orí ya, áu yá zaón libre, yá òre... por ejemplo, etzekín geldítu án o, oiketán.

JM: Kontátu biar.

C: Kóntatu. Eta ezpázue bát ere arpátzen? ba bérriz yártzen pegátuik gól'an, ta óri; eta... paàtzen bazén norbáit? ba... arpàtzen tzéna! arrék etzuén nai geldítu.

– Orduan, ‘para’ gelditzen zen...

JM: Arpàtzen zióna, arpàtu dúna, berríz.

– Lenbizikoa edo bigarrena?

C: Arpàtzen badú óri... irugarréna o laugarréna? arrék ya bát arpátu? berák... uztéko lékue.

– Orduan, lemizikoa gelditzen bazen, ya...

C: Éztakít, alá iten tzutén inòndik ére... báibai-bai, emén iten tzutén. An, lemizíkoa berák in tzuéna? orí, béar tzuen geldítu an, an, an; ála egíten tzutén, gúk alakoik, alá záutu dugu.

‘Blanco y negro’, pelota batekin (1987)

JM: Géro? emén, bézteotán⁵⁵ ere báí ori... ‘al blanco y negro’ o, baten izéna bágiñún; ori dá anítz... óri, béisbol bezála edo ìzin biar dú or... orí, bai; bazutén orí ere.

C: ‘Blanco y negro’ erràten tziotén.

JM: ‘Blanco y negro’, ta orí? pàtzen tzén olá...

C: Láu arrí paratú? ta... óri.

JM: Geró bat, pàtzen tzén?... òr bertze bát, pelótan tzegón... lekúen? ta arrí biztèrteán? pelòta biztèrteán? bear tzén? korrítu árrie. Ta géro? ta èiten bazió? kórritu gabé? pan! pelotàikín? árrie burún, ya... iten txuén irebázi arrek. Bai, eóten giñen gu.

– Eta nola mugitzen ziren harriak?

C: Éz-ez, árrie ezín patu olá.

JM: Paràtu zién, bat emén? ta bértzea emén? ta bértzea emén? ta géro... láu, eta arrí, bòta tzióna... pelóta? eta an tzégo? an bát ta bertzéak ematén, pelóta bíldu. Ta, juan, arpátzen bazió... àrritík? bertzé aldetára...

C: Àlde batetik bestera pàsten...

JM: Pàsten? geró ta pelotáikin? ordúen ya etzún gáldu arrek. Ordún yoàten berák? artú pelóta? bértzean... bórz tiro.

– Eta horri erraten zitzaion ‘al blanco y negro’...

JM: ‘Al blanco y negro’, bai.

C: Bàño óri... eztákigú guk, gázteak ginélai(k) ausáz.

Tabak, amari ikusi bai (1987)

– Eta tabak, ezagutu dituzu?

C: Bueno, záutu tút, be ník kusi dút nère ámai, ník éztait áittu, e? nère amái bai, kúsi tzerbáit. Esatéra batekín olá, ertén, botátze zutén olá? ta, enáiz oróitzen ní baño... ‘Baríon bat, baríon bíde, baríon íru? baríon lau’, bèño eztákit ník nóla ít(t)en tze, orí, orí.

55 Horrela aditzen uste dugu; ‘bestetan’ ote da?

– Badion bat? barion bat?

C: ‘Baríon bat, baríon bíde, barìon íru? ta baríon lau’. Géro... kláro, ya, é’oróitzen; badàkit géio... ‘ezkèrgetík kanpóra’ edo ‘ezkèrretetík? ezkèrretík kanpóra’ o, ‘ezkerrì-kitín... barnéra’, o eztàit zér?... ní oí aitué nere amái ta olá, bérai kusí ere báí noizpét? bàño... ez nuén ikási.

– Tabek badute lau forma ezta?

C: Bai.

– Eta bakoitzak badu bere izena...

C: Bai, bàña eztákit nik... èztut beñ érez aítu, beñ ére t’èztut aítu ere.

Aditz saio laburra, hikako kontuak direla eta (1989)

JM: ... zeikidék.

– Bai, ‘zeikidek’ da orain, ‘orai bota zaikidek’, ezta?

JM: Bai.

– Eta errateko ‘ayer se me cayó otra manzana’?

JM: Atzó, atzó...bòta zekirén...

– Bai, hori da zuketan; baina anaia batekin zaudelarik, hiketan, orduan nola?

JM: Botá zekirén...

– ‘Zaikireken’ edo ‘zaikireta’?

JM: Zàikirekén... atzó? bòta zaikirekén.

– Zure aitak hola erranen zuen, ez?

JM: Báí-bai.

– Baina aita Eugikoa zen...

JM: Eguíkõa zen, bai.

– Eta ama, etxekoa?

JM: Amá zén etxékõa.

– Eta amari ez zenioten sekula aditu? hola, hiketan?

JM: Ez, amái ez; árek zakién guttiágo uskára ere báí, aíták zakién yágo.

– Zu muttikoa zinelarik bai, orduko zaharrei adituko zenien hola mintzatzen...

JM: Bai, píxket.

– Aitari eta bere adiskideei eta, adituko zenien...

JM: Bai, bèño... uré geiènetán? ‘zú’etan ibiltzen tzén... bai.

– Baina baldin inoiz aditu badiezu haiei, hiketan, zer iruditzen zaizu? hemen gehiago erabiltzen zela ‘neri bota zaikireken’, ‘neri bota zaikireta’ baino? hemen, herri honetan?

JM: Bóta zaikirekén, yágo, bóta zeikirekén.

– Eta, erraterako, ‘nik aitari eman nioken sagarra’ edo ‘nik aitari eman niota sagarra’?

JM: Emán niokén.

– Bai? uste duzu hemen hola erabiltzen zela?

JM: Bai, bai.

– Ez aitak bakarrik, Eugikoa zelako, bertzeek ere bai...

JM: Bertzéak ere báí... báí-bai.

– Eta errateko ‘el amigo me la dio a mí’, ‘man ziren’ zuketan, ezta?... eta hiketan?

JM: Man txíreken, màin tzirekén.

– ‘Man zireta’ ez...

JM: Man txiréta ez, emén ez; mán tzirekén.

- Ez aitak bakarrik, Eugikoa zelako; herriko bertzeek ere, ‘zireken’?
JM: Bértzeak ere báí.
- Zure arrebak ere hala erran zidan behin: ‘Bai, ‘zireta’ eta horiek Mezkirizkoak eta, Presto eta...’. Presto hori Lintzoaingo gizon bat da, ezta?
JM: Lintzoáingo bat, bai.
- Eta horiek bai, festetara-eta etortzen zirelarik, holako formak ibiltzen zituzten?
JM: Oiék bai, Mezkirízken (sic) ta ór, Lintzoañen ta Bixkarréten ta óri, báí ola, óla, kláse oiétan, bai.
- Zuk ezagutzen duzu Presto hori?
JM: Bai, ori zén korréioa; il tzén ure, korréio ure.
- Korreio? korreoa ekartzen zuena?
JM: Korréoa, bai.
- Eta oroitzen zara, inoiz, hemengo lagunen batekin ari izatean, hola mintzo zela?
JM: báí-bai, oiék Mezquízköak ere báí, alá mintzátzen tzirén oiek: ‘botá zekietá’ eta...
C: Ta gúri, néri iduritzen, e? ník pensátu norbáit sar bitzeitué jó ta... bai, sólas igaré gaztérie orietán olá, oié(k) eta. [...] Eta gú mintzátzen ginén klaséa. Eta géro emén, errién eré, betí... óla ta eméngo bezálakoá? eo, o sea, gùre áite zén Èguiköá? bàña ala‘ré, yéndeak emén, ‘hablen en...’, arén gixe zé beárra; óri itten tzén émen berían.
- Hor, Leranotzen, Usetxin eta... hor ere erraten dute ‘nik eman niota’ eta...
C: Bai, ónek antzerá... ya-ya-ya; emén, beréntsu, emén...-go bezálatsue.
- Ez, hemen ‘nik eman nioken’ eta ‘hark eman zireken’, ezta?
C: A! ya-ya-ya-ya, ya, báí-bai-bai, ‘emán niota’. Ói yagó, geoztík, ók erräuté óla.
- JM: Bai, Mezkirítz aldéra-ta óri.
- Bai, hor ere *-ta* badute, baina zuketan ‘nik man dakot’ erraten dute eta zuek ‘man diot’...
C: Aaa!... ‘mán diot’, bai, gúk ‘mán diot’. ‘Man dakót’ ere, ba-ba! zu áitu duzú! kláro! áituzu, bai.
- Haiek hona etortzen direlaik...
C: Bai, órixe, óixe, kláro. Bakitzú? diferénte izèten dugú ta geró berdín tzaizkizú itz betzúk, ya... ta óri, bàño ník dút alán-, um! éztakit ník, gústua usaitú? bàño betí e, óri zén zalabádak (?) záutu tuzuleík? ta, ezpálimatuzú... míntzetzen eré? ba ór tzaudé, orí esàten diot ník.

8.2. José Larrea Olague

‘Markesaren alaba’ kantu ospetsuaren zatiak (1988)

- Usted ya sabe todas esas ¿no?
– Sí, pero usted ¿cómo la ha empezado? la ha entonado tan bien...
Zilbetiko karriketan aurkitu genuen jaun honek bi kanta ospetsuren apurrak eman zizkigun. ‘Markesaren alaba’, bata –zeina urte batzuk lehenago Gerendiainen ere eman ziguten–, eta ‘Salamankara’, bestea.
Antzeman daitekeenez, bertsoen ordena eta ahoskapena akastunak dira, berriemai-leak euskara ia ahantzia izatearen isla nonbait, baina halarik ere hona dakartzagu, dela lekukotasun gisa dela kantok ezagutu zuten hedapenaren erakusgarri.

Kantatzen hasita, aurrenik hirugarren bertsoa kantatu zuen osorik; jarraian, bigarrena (ordena aldatu; hots, aurrenik 2. zatia eta ondoren 1.a); gero, aurreneko bertsoaren lehen zatia, etenaldi ttiki batez jarraitua.

Ondoren, bertsook errepikatu zituen, ahoskapenean aldaera txiki batzuk erakutsiz.

- 3) Markesaren alaba, interesatuan / marineruarekin, enamoratuan / deskubritu ga-berik, bere sekretuan / amodioa bazeuken, barrena sartuan.
- 2) Enteratu naiz ongi, enkargu oietan / San Jose arratsaldeko, iru t'erdietan / amodiozko penak, bertsu berrietan / publika ya banuzke, euskal errietan.
- 1) Zeruak eta lurra, egin zitubena / memoria bazeuken, atoz neenganan.

Oráño, ba, espéra:

- 11) Amaren malizia, korreyora yoan tan / Antonio il tzela, egin tzion kartan / Juani-taren trixtura, maite bat izan tan / amak engañatu du, gezur bat esantan.
- 3) Markesaren alaba, interesatuan / marinerubarekin, enamoratuan.

Bien ¿no? ¿bien?

– La primera parte, si no le importa... ¿no le importa repetir?

¿Repetir? coño, tengo que empezar otra vez de ‘Markesaren alaba’...

- 3) Markesaren alaba, interesatuan / marinerubarekin, enamoratuan.
- 2) Enteratu naiz ongi, enkargu oietan / San Jose arratsaldeko, iru t'erdietan / amoriozko penak, bertsu berrietan / publika ya banuzke, euskal errietan.
- 1) Zeruak eta lurra, egin zitubena / memoria bazeuken, atoz nereganan.
- 11) Amaren malizia, korreyora yoan tan / Antonio il tzela, egin tzion kartan / Juani-taren trixturak, maite bat izan tan / amak engañatu du, gezur bat esantan.
- 3) Markesaren alaba, interesatuan / marineruarekin, enamoratuan.

‘Salamankara’ izeneko kantaren zati ezagunak (1988)

Tipi-tipitik aitak eta amak, fraile ninduten nonbratu / fraile ninduten nonbratu eta, Salamankara bialdu / Salamankara ninduenari⁵⁶, bidean nuben pensatu / estudiante tunante baino, obe nubena ezkondu.

Zeruko Yinkuak egin badindu (sic), paraisoko giltzari / azken orenan yakingo nuben, borta norei erekin / lenik aitari, gero amari, gero anaiarrebari / azken orenan sekretuban, ene maite pollitari.

56 ‘Nindoalarik’ bide da hori.

9. BIBLIOGRAFIA

- Apat-Echebarne, A. [Irigarai, A.]. (1974). *Una geografía diacrónica del euskara en Navarra*. Iruñea: Diario de Navarra.
- Aranzadi Zientzia Elkarte-Etnologia Mintegia. (1983 eta 1990). *Euskalerriko Atlas Etnolinguistikoa (EAEL, I eta II)*, Donostia.
- Artola, K. (2012). Artzibarko aldaera deitu izanaren inguruan (5 - Hego-Esteribarko laginak: Ilurdotz I). *FLV*, 114, 5-59.
- Artola, K. (2014). *Ziorditik Uztarrozeraino, Nafarroan, euskararen hegoaldeko mugetan barrena, 1983an*. Donostia: Aranzadi Zientzia Elkarte. (Munibe 34. gehigarria).
- Artola, K. (2015). Erroibarko aldaeraren inguruan (1 - Ipar Erroibarko mintzairak). *FLV*, 120, 229-275.
- Artola, K. (2016a). Erroibarko aldaeraren inguruan (2 - Hego Erroibarko azpialdaera. Lehen erdia). *FLV*, 121, 5-66.
- Artola, K. (2016b). Erroibarko aldaeraren inguruan (3 - Hego Erroibarko azpialdaera. Bigarren erdia). *FLV*, 122, 245-301.
- Bonaparte, L. L. (1863). *Carte des sept provinces basques montrant la délimitation actuelle de l'euscara et sa division en dialectes, sous-dialectes et variétés*. Londres.
- Camino, I. (2003). Hego-nafarreraren egituraz. *FLV*, 94, 427-468.
- Camino, I. (2004). *Hego-nafarrera*. Iruñea: Nafarroako Gobernua.
- Campion, A. (1971) [1880]. *Orreaga, Balada escrita en el dialecto guipuzcoano. Acompañada de versiones á los dialectos bizcaino, labortano y suletino y de diez y ocho variedades dialectales de la región bascongada de Nabarra desde Olazagutía hasta Roncal*. Bilbo: Edición separada de La Gran Enciclopedia Vasca.
- Echaide, A. M. (1989). *El euskera en Navarra: encuestas lingüísticas (1965-1967)*. Donostia: Eusko Ikaskuntza.
- Euskalerrria Irratia / Mugica, M. (1990). *Nafarroako euskaldunen mintzoak*. Iruñea: Nafarroako Gobernua.
- Gaminde, I. (1985). *Aditza ipar goi nafarreraz*. Iruñea: Udako Euskal Unibertsitatea.
- Gaminde, I. (1986). Esteribarreko aditzak. *FLV*, 48, 183-203.
- Ibarra, O. (1995). Cispamplonés hizkeraren inguruan. *ASJU*, XXIX-1, 267-318.
- Ibarra, O. (1996). Erroibarko lexikoaren gainean. *Euskera*, XLI (2. aldia), 929-973.
- Ibarra, O. (1997). Erroko testu argitaragabe bat eta beste batzuen iruzkina. *FLV*, 75, 265-282.
- Ibarra, O. (2000). *Erroibarko eta Esteribarko hizkera*. Iruñea, Nafarroako Unibertsitate Publikoa.
- Ibarra, O. (2007). *Erroibarko eta Esteribarko Hiztegia*. Bilbo: Euskaltzaindia. (Mendaur bilduma).
- Intza'r, D. (1927). Esaera-zarrak. *Euskera*, III-IV, 4-16.
- Intza'r, D. (1974). *Nafarroa-ko euskal-esaera zarrak*. Iruñea: Diputación Foral de Navarra.
- Iribarren, J. M. (1984). *Vocabulario navarro* (nueva edición preparada y ampliada por Ricardo Ollaquindia). Pamplona: Institución Príncipe de Viana.

- Pagola, R. M., Alkiza, E., Beola, A., Iribar, I. eta Iribar, J. J. (1995). *Bonaparte ondareko eskuizkribuak - Iparraldeko goi-nafarrera*. Bilbo: Deustuko Unibertsitatea (Deiker), Euskal Ikaskuntzen Institutua.
- Pagola, R. M., Alkiza, E., Beola, A., Iribar, I. eta Iribar, J. J. (1996). *Bonaparte ondareko eskuizkribuak-Hegoaldeko goi-nafarrera*. Bilbo: Deustuko Unibertsitatea (Deiker), Euskal Ikaskuntzen Institutua.
- Pikabea, M. L. (1985). Expresiones temporales en el habla coloquial del valle de Erro. *Euskera*, XXX (2. ald.), 227-232.
- Saragueta, P. (1979). Mezkiritz (Erroibar). *CEEN*, 31, 5-36.
- Saragueta, P. (1982-3). Mezkirizko etxe barnea. *AEF*, 31, 31-48.
- Saragueta, P. (1984). Mezkirizko langintza. *AEF*, 32, 115-134.
- Satrustegi, J. M. (1987). *Euskal testu zaharrak*. Iruñea: Euskaltzaindia.
- Yrizar, P. de. (1985). Aparición y desaparición de las formas verbales en -ako-, -eko-, en el alto-navarro meridional. In *Aingeru Irigarayri Omenaldia*. Donostia: Eusko Ikaskuntza, 257-290.
- Yrizar, P. de. (1992). *Morfología del verbo auxiliar alto navarro meridional*. Iruñea: Euskaltzaindia.
- Yrizar, P. de. (1999). *Morfología del verbo auxiliar bajo navarro occidental*. Iruñea: Euskaltzaindia.